

Iskustvo migracije i planirani odlasci mladih iz Hrvatske

**DR. SC. DUNJA POTOČNIK
DR. SC. MIRJANA ADAMOVIĆ**

OŽUJAK 2018.

- U 2016. godini iz Hrvatske je po službenoj evidenciji odselilo 36.436 stanovnika.
- Dvije trećine mladih razmišlja o preseljenju u inozemstvo na dulje vrijeme ili zauvijek ukoliko ne uspiju u ostvarenju svojih privatnih i profesionalnih ciljeva u Hrvatskoj.
- Najveći dio mladih emigrira iz želje za stjecanjem novih iskustava i obrazovanjem na inozemnim institucijama.
- Mladima emigriranje iz Hrvatske nije primarna želja; mladi koji u matičnoj zemlji uspiju pronaći stabilno zaposlenje i uvjete za kvalitetan život biraju ostanak u zemlji.
- Mladi koji se odluče potražiti „bolji život“ u inozemstvu već samim odlaskom iz matične zemlje pristaju na niz kompromisa koji znače izlazak iz zone ugodnosti i barem djelomičan raskid s dosadašnjim načinom života i obiteljskim i prijateljskim mrežama.

Sadržaj

1. Dosadašnji uvidi u iseljavanje mladih u inozemstvo	5
2. Metodološke napomene	8
3. Rezultati	9
3.1. Zemlje prethodnog boravka u inozemstvu i vezanost mladih uz obitelj	9
3.2. Svrhe i oblici prethodnog boravka u inozemstvu	10
3.3. Utjecaji prethodnog boravka u inozemstvu	11
3.4. Planovi za odlazak u inozemstvo	14
3.5. Postojeća podrška za odlazak u inozemstvo	20
3.6. Percipirani učinci eventualnog budućeg preseljenja u inozemstvo	22
3.7. Odlučujući faktori za ostanak u Hrvatskoj	23
4. Zaključne napomene	26
Literatura	29
Prilog: Upitnik	30

1. Dosadašnji uvidi u iseljavanje mladih u inozemstvo

Hrvatska je tradicionalno zemlja emigracije, pri čemu možemo prepoznati tri glavna emigracijska vala. U prvome, od 1951. do 1971., Hrvatska je imala visoku razinu vanjske migracije (Mežnarić i Stubbs, 2012)¹, a većina migracijskog kontingenta kretala se prema zapadnoj Europi, posebice Njemačkoj. Nesigurne društveno-političke okolnosti i rat u Hrvatskoj koji su uslijedili prepoznati su kao jedan od glavnih uzroka emigracije 1990-ih godina (Perković i Puljiz, 2001; Župarić Ilijić, 2016), koja je znatnim dijelom bila prinudne prirode i etnički motivirana. Nakon rata i poratnih zbivanja uslijedilo je svojevrsno stišavanje migracijskih tokova, no u razdoblju od 1991. do 2001. godine stanovništvo Hrvatske je, prema nekim procjenama, smanjeno za sedam posto. Uvidom u migracijske tokove prema regijama utvrđeno je da je odlazilo stanovništvo iz ratom pogođenih područja kao i najspodobnija radna snaga iz drugih dijelova Hrvatske (Mežnarić i Stubbs, 2012).

Hrvatska se u najnovijem razdoblju, posebno nakon ulaska u Europsku uniju (EU), suočava sa sve većim negativnim saldom migracija zbog posljedica globalne ekonomske krize, kojom je jedna od najpogođenijih zemalja EU-a. Recentni, treći emigracijski val od 2006. do 2016. odnio je 164 073 stanovnika (Državni zavod za statistiku, 2017), a pritom je na djelu bio gotovo eksponencijalni rast broja iseljenih stanovnika Hrvatske: od 7.962 u 2006., preko 12.699 u 2011. do 36.436 u 2016. godini.

Nejenjavanje emigracije iz Hrvatske još od sredine prošlog stoljeća odrazilo se na to da su generacije mladih odgajane sa sviješću o postojanju kontinuiteta hrvatske emigracije. Osim što manji dio današnje generacije mladih² koji žive u Hrvatskoj ima iskustvo života u inozemstvu tijekom odrastanja, znatan dio mladih imao je prilike osvijestiti neke aspekte migracije putem prenošenja sjećanja i iskustava članova njihove

šire obitelji, prijatelja ili roditelja. Takav se kontekst odrastanja može označiti motivirajućim za razmišljanje o preseljenju u inozemstvo, posebice u svjetlu najrecentnijih zbivanja zbog kojih nezadovoljstvo obrazovnim sustavom, položajem mladih na tržištu rada i društveno-političkim zbivanjima sve više pretežu u smislu donošenja ili razmatranja odluke o odlasku iz Hrvatske. Također, kao što navodi I. Lajić (2002: 139), pojedinci se sve češće odlučuju na emigraciju radi „poboljšanja kvalitete života“.

Mladi se najčešće iseljavaju u potrazi za boljim obrazovnim programima i boljim šansama za zaposlenje. Prema podacima Eurobarometra o mladima u Europi (2016.), koje su prikupili stručnjaci Europskog parlamenta, pokazuju kako u prosjeku 32 posto mladih Europljana želi studirati, usavršavati se ili raditi u drugoj europskoj zemlji. Najveći broj mladih (na razini Europe) ovakvih aspiracija dolazi iz Švedske (57 posto), Cipra (55 posto), Finske (53 posto), Estonije (52 posto) i Malte (51 posto). Mladi Hrvatske pri dnu su ove ljestvice, međutim oni o preseljenju u druge zemlje radi obrazovanja ili zapošljavanja razmišljaju u skladu s europskim prosjekom – u 32 posto slučajeva.

Analiziraju li se stajališta o emigracijama mladih u suvremenoj Europi, mogu se identificirati dva glavna pristupa: onaj eurooptimista, većinom kreatora europskih politika, koji u suglasju s *cost-benefit* modelima, migracijama pristupaju kroz substituciju radne snage u demografski starim zemljama zapadne Europe. Posljedica ovakvih migracijskih tokova trebalo bi biti dinamično europsko tržište rada na kojem će zemlje zapada profitirati od privlačenja visokoobrazovane mlade radne snage, dok će zemlje istoka ostvariti korist od doznaka (Favell, 2008). Takvo ponašanje ekonomskih migranata uobičajen je obrazac ekonomske komunikacije migranata s domicilnim zemljama (Nzima, Duma i Moyo, 2016; Mežnarić i Stubbs, 2012; Mesić i Bagić, 2008). Prema jednom od (kvalitativnih) uvida u preferencije spram zapošljavanja imigranata na pojedina radna mjesta (Horgen, Friberg i Eldring, 2013: 332), poslodavci su potvrdili da postoji širok raspon razloga zbog kojih radije zapošljavaju privremene od stalnih radnika. Navedeni razlozi uključuju: 1)

1. Prema Popisu stanovništva 1971. godine, 264 334 osobe bile su na radu ili boravku u inozemstvu (Mežnarić i Stubbs, 2012).

2. Mlade u širem smislu definiramo kao populaciju u dobi od 15 do 29 godina.

osiguravanje stalnog broja zaposlenika u slučaju privremene odsutnosti osobe koja je zaposlena na neodređeno vrijeme; II) fleksibilnost u slučaju sezonskog fluktuiranja potrebe za radnicima; III) snižavanje troškova radne snage; IV) izbjegavanje rizika vezanih uz pravne i administrativne detalje zapošljavanja. Možemo reći kako od početka ekonomske krize 2008., od kada poslodavci teže snižavanju troškova proizvodnje, a time i visina nadnica za rad, postoji konstantan niz privlačnih faktora za ulazak mlade radne snage s poluperiferije.

Drugi pristup fenomenu suvremenih migracija mladih pesimističnog je karaktera i vezan uz gubitke koje bilježe matične zemlje poput Hrvatske, a u kojima je prisutan gotovo dramatičan porast broja iseljenih stanovnika. S aspekta tržišta rada, Hrvatsku karakterizira niska fleksibilnost i mobilnost radne snage kao i trendovi migriranja visokoobrazovane radne snage (Mežnarić i Stubbs, 2012). Izvještaj Svjetske banke (2016: 44) navodi da je Hrvatska rangirana kao četvrta među visokodohodovnim zemljama koje nisu članice OECD-a (Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj)³ s visokom stopom iseljavanja, iza Ruske Federacije, Portorika i Argentine. Prema ovom izvještaju (str. 104), Hrvatska je s iznosom od 2,1 milijarde američkih dolara na drugom mjestu (iza Ruske Federacije) po visini novčanih doznaka iz inozemstva. Pritom se navode i podaci kako su u 2013. vodeće zemlje imigracije za useljenike iz Hrvatske bile Srbija⁴, Njemačka, Australija, Slovenija, Kanada, SAD, Austrija, Švicarska i Albanija. Unatoč tome, procjenjuje se da su regionalne doznake iz inozemstva u Hrvatskoj vrlo niske te čine samo tri posto BDP-a, iako znatno utječu na smanjenje općeg siromaštva (Mežnarić i Stubbs, 2012).

Zemlja koja ima prvenstvo u privlačenju hrvatskih emigranata još od socijalizma, Njemačka, u 2016. godini privukla je čak 58,4 posto ukupno odseljenih osoba, iza nje sa 7,7 posto slijede

Bosna i Hercegovina⁵, Austrija sa 6,1 posto, Irska s 5,5 posto, Srbija s 4,4 posto, dok su Italija, Švicarska, Švedska i Slovenija prikupile oko dva posto odseljenih iz Hrvatske, a „ostale zemlje“ nešto manje od 10 posto. Kada je o regionalnoj pripadnosti riječ, najviše je odseljenih bilo iz Grada Zagreba te Osječko-baranjske, Zagrebačke i Primorsko-goranske županije (Državni zavod za statistiku, 2017). Podaci o strukturi iseljenog stanovništva impliciraju da je zbog očekivanog gubitka porezne i fiskalne baze riječ o značajnom demografskom i gospodarskom gubitku za Hrvatsku, s dugoročnim posljedicama u vidu urušavanja zdravstvenog, socijalnog i mirovinskog sustava (Župarić Ilijić, 2016).

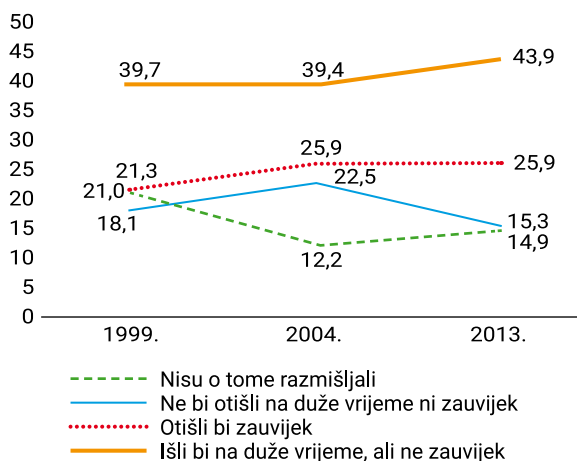
Kada govorimo o migracijama mladih, postoje podaci znanstvenih istraživanja o namjerama migriranja, koja su provedena na nacionalno reprezentativnim uzorcima mladih. Riječ je o istraživanjima koja su proveli suradnice i suradnici Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) 1999., 2004. i 2013. godine⁶. Grafikon 1 sugerira kako uobičajeni medijski izvještaji i briga zbog odlaska mladih najčešće pokrivaju tek jednu od pet u grafikonu navedenih opcija važnih za međunarodnu mobilnost i njezino trajanje, odnosno mlade koji bi se „spakirali“ i „otišli zauvijek, bez obzira na sve“. No, mladi skloni ovoj opciji najmanje su brojna podskupina, a tijekom 14 godina njihov je broj samo blago porastao. Do značajnije promjene nije došlo ni u najkritičnijoj i ne tako malobrojnoj podskupini onih koji bi „otišli zauvijek kada bi im se pružila prilika“, pri čemu takve aspiracije ima petina mladih. Za razliku od njih, mladi koji ne bi otišli „na duže vrijeme ni zauvijek“ u svojem su broju vrhunac doživjeli 2004., nakon čega je njihov udio pao na samo 15 posto.

3. U visokodohodovne zemlje koje nisu članice OECD-a ubrajaju se one s nacionalnim bruto proizvodom iznad 6000 američkih dolara po stanovniku.

4. Useljenici iz Hrvatske u Srbiju u znatnom su dijelu osobe koje imaju dvojno državljanstvo ili obitelj u Republici Srbiji.

5. Jednako kao i u slučaju useljenika u Srbiju, i građani Hrvatske koji su zabilježeni kao imigranti u Bosni i Hercegovini u velikom dijelu imaju dvojno državljanstvo.

6. Istraživanja *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj provedeno 1999. godine, Mladi i europski integracijski procesi iz 2004. i Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj iz 2013. godine.*

Grafikon 1: Komparativni prikaz spremnosti mladih na odlazak u inozemstvo (%)

Udio mladih koji do sada nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo smanjen je u odnosu na 1999., a najmnogobrojnija podskupina mladih – oni koji bi u inozemstvo otišli na dulje vrijeme, ali ne zauvijek – u cijelom je razdoblju na relativno stabilnih dvije petine ispitanika. Za ovu se kategoriju mladih može očekivati da nosi najviše mogućnosti za razvoj Hrvatske vezano uz potencijalnu međunarodnu kružnu migraciju. Ovakve bi prilike u znatnoj mjeri mogli iskoristiti studenti kojima se nudi niz stipendija i mogućnosti kako bi na kraći rok mogli posjetiti neku stranu zemlju i unaprijediti znanja iz područja u kojima studiraju ili u svrhu lakšeg svladavanja stranog jezika. Možemo pretpostaviti da bi ta skupina mladih boravkom u inozemstvu potencijalno stekla znanja, vještine, a možda i financijski kapital kojima bi mogla pomoći kako boljem situiranju svojih obitelji, tako i razvoju šire zajednice i društva. Navedeno bi posebno moglo biti naglašeno u slučaju visokoobrazovanih ili pojedinaca zaposlenih u sklopu sustava znanosti, a za koje je u posljednjih nekoliko godina otvoren niz kanala koji omogućuju lakšu mobilnost (Adamović i Mežnarić, 2007).

Međutim, općenito gledajući, potencijalni migranti najčešći su među mlađom populacijom „koja pred sobom ima još velik dio radnog vijeka“ te osobama koje nemaju jak osjećaj obveze prema obitelji, odnosno mlađim i neoženjenim muškarcima (Božić i Burić, 2005: 31). „Potencijalni migranti nalaze se i među onima koji misle da

imaju znanja koja se mogu kapitalizirati na tržištu rada, tj. među obrazovanijima“ (Božić i Burić, 2005: 31). Kad je riječ o regiji, potencijalni su migranti većinski zastupljeni u regijama koje iskazuju najveće gospodarske probleme i visoku stopu nezaposlenosti (Božić i Burić, 2005: 31).

Prema istraživanju suradnica IDIZ-a iz 2013. godine⁷, mladi naginju opcijama za međunarodnu emigraciju s obzirom na dob, socioprofesionalni status, stupanj obrazovanja te bračni status i vlastitu djecu. To nije iznenađujuće jer je riječ o obilježjima za koja se može očekivati da će imati najznačajniji (potisni ili sidreći) utjecaj pri dalekosežnim odlukama poput odlaska u inozemstvo. Slijedom ovoga, prva podskupina ispitanika, oni koji do sada nisu razmišljali o odlasku u inozemstvo, okuplja najmlađe i niže obrazovane mlade u statusu učenika, za kojima slijede mladi koji su stekli strukovno obrazovanje. Očekivano je da su mladi koji su najviše isključivi kad je riječ o odlasku u inozemstvo zadovoljni i privatnim i profesionalnim životom, zbog čega im je emigracija manje privlačna opcija. Podaci Instituta za društvena istraživanja potvrđuju ovu pretpostavku jer su odgovor u ovom smjeru u najvećem broju dali najstariji, visokoobrazovani i već zaposleni ispitanici, koji su već zasnovali vlastitu obitelj. Određenje profila ispitanika koji bi „otišli zauvijek, bez obzira na sve“ ukazuje da ti mladi nisu osobito heterogena podskupina i u nešto većem broju okupljaju nezaposlene mlade (Potočnik i Spajić Vrkaš, 2017).

Ovdje je prikazan sažetak dosadašnjih, većinom kvantitativno utemeljenih, uvida u istraživanja migracije, dok će istraživanje provedeno na inicijativu Zaklade Friedrich Ebert u Hrvatskoj donijeti kvalitativan pomak. Naime, većina se studija o migracijama temelji na izučavanju demografskih trendova te ekonomskog i političkog konteksta koji je doveo do migracija. No, na mikro, etnografskoj razini, koja proučava živote, iskustva i razmišljanja o migracijama, nedostaje uvida koje će, nadamo se, ovo istraživanje donijeti.

7. Istraživanje su provele prof. dr. sc. Vlasta Ilišin i prof. dr. sc. Vedrana Spajić Vrkaš, a koordiniralo ga je Ministarstvo socijalne politike i mladih, s ciljem izrade podloge za Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017.

2. Metodološke napomene

Smith i Favell (2006) te Favell (2008) navode potrebu za analizom „ljudskog lica“ migracija, a upravo je ta komponenta migracije u fokusu ovog istraživanja – glavni je cilj analiza kvalitativnih uvida u dosadašnja migracijska iskustva mladih, kao i u njihova razmišljanja o potencijalnom preseljenju u inozemstvo u budućnosti. U dijelu terenskog istraživanja provedeno je šest fokus grupa u pet hrvatskih gradova koji su ocijenjeni reprezentativnima za regiju u kojoj se nalaze (po jedna fokus grupa provedena je u regionalnim središtima kao što su Čakovec – sjeverna Hrvatska, Osijek – Slavonija, Rijeka – Primorje, Split – Dalmacija, dok su dvije fokusne grupe provedene u glavnom gradu – Zagrebu). Partneri u provođenju fokus grupa bile su udruge u pet hrvatskih gradova:⁸ Čakovcu, Osijeku, Rijeci, Splitu i Zagrebu. U skladu sa standardnom metodološkom praksom planirano je sudjelovanje od osam do 12 sudionika/ca po fokus grupi, a prosječan ostvareni broj participanata bio je 10. U istraživanju su sudjelovali mladi u dobi od 19 do 29 godina zbog namjere dobivanja jasnije slike o migracijskim namjerama mladih, koje se u većoj mjeri kristaliziraju tek nakon srednjoškolskog obrazovanja. Pri okupljanju sudionika/ca fokus

grupa vodilo se računa o zastupljenosti mladih po svim kategorijama sociodemografskih obilježja, koja su sumarno prikazana u tablici 1. Ukupno je u fokusnim grupama sudjelovalo 56 ispitanika.

Bitno je napomenuti da su sudionici fokus grupa barem u jednoj trećini bili mladi koji već posjeduju iskustvo života u inozemstvu u neprekidnom trajanju od najmanje dva mjeseca. Ovo obilježje mladih poslužilo je za filtriranje onih ispitanika koji su imali iskustvo povremenih posjeta inozemstvu kraćeg trajanja. Sljedeći važan filter bio je vezan uz kronološku dob koja se uobičajeno koristi u znanstvenom proučavanju mladih, s ciljem izbjegavanja prikaza migracija koji mlade poima kao znatno širu pod-populaciju, ponekad i do dobi od 40 godina. Naime, iz medijskih prikaza osobnih priča iseljenih osoba stječe se dojam kako najviše odlaze upravo mladi u radno sposobnoj dobi (15 – 29 godina). Međutim, prema podacima iz Državnog zavoda za statistiku (2017.) takvih je emigranata u 2016. bilo 9.977, što čini gotovo trećinu (27,4 posto) ukupno odseljenih osoba. Riječ je o značajnom udjelu mladih u odseljenom kontingentu, no ipak se ne može govoriti o većinskom odseljavanju upravo mlade populacije shvaćene u ovako uskom smislu.

Tablica 1: Broj sudionika/ca fokus grupa po obilježjima (N = 56)

Obilježja ispitanika	Broj ispitanika po obilježju	Obilježja ispitanika	Broj ispitanika po obilježju
Grad		Spol	
Čakovec	10	Ženski	32
Osijek	10	Muški	24
Rijeka	10	Dob	
Split	10	19 – 24 godine	29
Zagreb	16	25 – 29 godina	27
Socioprofesionalni status		Stupanj obrazovanja	
Student/ica	22	Trogodišnja strukovna škola	8
Nezaposlen/a	16	Četverogodišnja srednja škola	22
Zaposlen/a	18	VŠS, VSS i više	26
Bračni status		Vlastita djeca	
Izvan braka	43	Nemaju djecu	51
U formalnom ili neformalnom braku	13	Imaju djecu	5

⁸Istraživačice zahvaljuju suradnicama i suradnicima na projektu: udrugama „Act“, „Delta“, „Hrvatskom debatnom društvu“, „Info Zoni“ iz Splita, Volonterskom centru iz Osijeka te suradnici Dorini Sraki.

Imajući u vidu specifičnosti mlade populacije i glavni cilj ovog istraživanja, oblikovan je instrument za fokus grupe⁹ koji se sastojao od sljedećih ispitivanih cjelina:

1. Svrhe i oblici prethodnog boravka u inozemstvu
2. Zemlje prijašnjeg boravka u inozemstvu
3. Iskustva i utjecaj boravka u inozemstvu na osobnoj, obiteljskoj i razini šire zajednice
4. Postojanje trenutnih aspiracija za preseljenje u inozemstvo i glavni faktori pri donošenju odluke o emigriranju, odnosno faktori koji su ključni za ostanak u Hrvatskoj
5. Preferirane zemlje za preseljenje
6. Željena duljina boravka u inozemstvu
7. Percipirani utjecaj budućeg boravka u inozemstvu na osobnu i obiteljsku razinu te razinu šire društvene zajednice.

Jedan od ciljeva ovog istraživanja jest i testiranje u koju se od postojećih klasifikacija migranata, proizašlih iz empirijskih istraživanja, mladi iz Hrvatske mogu ubrojiti. Prva od njih, koju su razvili Trevena i suradnici (2013.), utemeljena je na primarnim ciljevima koji su ih vodili pri selidbi u inozemstvo: I) migranti koji ciljaju na zaradu, pri čemu žele skupiti što veće svote novca kako bi ih mogli slati obitelji ili uložiti u zemlji emigracije; II) migranti koji žele razviti karijeru u inozemstvu i III) nesigurni (*drifters*) – migranti koji jednostavno „žele nekamo ići“, žele „izvidjeti situaciju“, što je tipično za ranije faze migracije. Sličnu su klasifikaciju razvili Engbersen i suradnici (2013.), koji govore o I) kružnim migrantima – migriraju u starijoj dobi, obitelj im se nalazi u zemlji emigracije, imaju kratkoročne ili srednjoročne planove za ostanak; II) bi-nacionalnim migrantima – imaju namjeru dugotrajnog ostanaka, visokoobrazovani su i ostvaruju viši dohodak; III) migrantima koji nisu čvrsto vezani uz jednu destinaciju (*footloose migrants*) – niže kvalificirani, migriraju u mlađoj dobi, imaju namjeru ostati manje od godine dana, nemaju radnu dozvolu i IV) migrantima koji teže trajnijem rješenju (*settlement migrants*) – imaju namjeru ostati dulje od pet godina, visokokvalificirani su i rade u struci.

9. Cjeloviti upitnik nalazi se u Prilogu ovom izvještaju.

3. Rezultati

3.1. Zemlje prethodnog boravka u inozemstvu i vezanost mladih uz obitelj

Osnovna polaznica istraživanja – migracijska iskustva mladih u dobi od 19 do 29 godina sadrži i pretpostavku da mladi u toj dobi još nemaju bogato iskustvo boravka u inozemstvu u trajanju duljem od dva mjeseca. To je potvrđeno tijekom fokus grupa, uz uvid kako su zemlje preferirane imigracije u znatnom dijelu u bliskom, europskom okruženju, s primatom Njemačke kao zemlje tradicionalne migracije Hrvata (tablica 2).

Tablica 2: Zemlje prethodnog boravka u inozemstvu

Zemlje prethodnog inozemnog boravka	Učestalost
Njemačka	5
Češka	4
Portugal	2
Italija	2
SAD	2
Austrija	2
Belgija	1
Finska	1
Slovenija	1
Španjolska	1

Ovdje donosimo dva primjera mladih koji su u inozemstvu boravili iz potpuno različitih razloga, jedan koji se odnosi na zemlju tradicionalne imigracije – Njemačku te drugi koji dolazi od djevojke koja je odlučila samostalno iskusiti portugalsku kulturu i mentalitet.

„Jel' se računa ako sam bio kao malo dijete? Moj tata je za posao otišao u Njemačku, ja sam tamo bio od treće do četvrte godine, ali ne sjećam se ničega.“ (Zagreb)

„I onda sam odlučila da, ako želim otići, onda će to biti negdje daleko, da nije to susjedna zemlja nego ide nešto novo, različita kultura i ljudi i mentalitet Portugalaca. Kažu neki slično, ali nije to ništa slično. I onda su mi počeli u tom periodu malo moji doma ići na

živce, i onda sam skužila da više ne mogu živjet s nekim, nego da se baš moram maknut negdje i proživjet nešto. Tako da se nekako poklopilo sve u svemu i stvarno mi je bilo lijepo.” (Split)

Pretpostavili smo kako je dio mladih boravio u inozemstvu s obitelji, rođacima ili partnerima ili čak s cijelom vlastitom obitelji, no mladi su se u 18 slučajeva izjasnili kako su u stranoj zemlji boravili samostalno, dvoje mladih je boravilo s roditeljskom obitelji, a jedna mlada osoba na put je povela cijelu vlastitu obitelj (supružnika i djecu).

Mladima često, osim od članova najuže obitelji, poticaj za emigraciju dolazi i od partnera/ica ili daljnjih rođaka, kao što je bio slučaj s dvjema sudionicama fokus grupa.

„Mene je bivši dečko u biti uveo u Njemačku. U biti, zbog njega sam i otišla.” (Čakovec)

„Ja sam otišla u Sloveniju i meni je tamo rođak, ali u drugome gradu, tako da kad sam – opet došla, meni to nije bila neka niti pomoć niti lakše da odem. Jer nije isti grad, ja sam se s njim možda vidjela jedanput mjesečno, tako da opet ne mogu reći, da sam bila kod rođaka. Došla sam, prvih mjesec dana sam bila sama, tek nakon mjesec dana smo se prvi put vidjeli tamo u Sloveniji. Ne mogu reći da mi je to išta pomoglo što je on bio gore.” (Split)

Također, sami mladi ponekad pruže priliku članovima obitelji ili prijateljima da ih posjete tijekom boravka u inozemstvu, iako je takvih slučajeva među našim sudionicima/ama bilo relativno malo. Razlog tomu vjerojatno leži u vremenu koje je potrebno mladoj osobi „da se snađe” te u organizacijskim i financijskim aspektima ugošćavanja prijatelja i obitelji. Jedan od tipičnih primjera takvog ugošćavanja pružila nam je sudionica iz Rijeke:

„Sestra u posjeti, ali pred kraj. Bila je kroz dva tjedna, samo u posjetu. Drugi nitko nije... i drugi prijatelji koji su bili su uglavnom na razini posjeta, ne cijelo vrijeme.” (Rijeka)

3.2. Svrhe i oblici prethodnog boravka u inozemstvu

Pretpostavili smo kako će zbog specifičnosti dobi u kojoj se mladi nalaze primat u razlozima emigriranja odnijeti želja za učenjem i stjecanjem novih iskustava. Iskazi sudionika/ca fokus grupa potvrdili su ovu pretpostavku jer je točno polovica putovanja u inozemstvo bila motivirana stjecanjem obrazovanja, iza kojeg slijedi želja za stjecanjem novih iskustava. Moramo napomenuti kako je ukupan broj prikupljenih razloga za emigriranje veći od broja migracija (21) jer se većina mladih izjasnila o višestrukim razlozima boravka u inozemstvu.

Tablica 3: Učestalost pojedinih svrha prethodnog boravka u inozemstvu

Razlog prethodnog boravka u inozemstvu	Učestalost
Srednjoškolske razmjene/studiranje/stipendije (npr. Erasmus)	21
Stjecanje novog iskustva/osobni razvoj/osamostaljenje	14
Zaposlenje/stažiranje	4
Život s obitelji	3

Današnje generacije mladih potomci su generacija koje su i same imale prilike živjeti u inozemstvu pa pretpostavljamo da su upravo zbog izloženosti utjecajima dosadašnjih migracija dijelom otvorenije kad je riječ o životu u inozemstvu, što možemo iščitati iz sljedećeg odgovora sudionice fokus grupe, koja je migrirala s obitelji u ranom djetinjstvu, a kasnije samostalno.

„Ja sam dvaput emigrirala, jednom iz ekonomskih razloga, jednom za obrazovanje, jednom s obitelji. Gdje sam bila? U Etiopiji kad sam imala tri godine i u Turskoj kad sam imala 19, 20.” (Zagreb)

Osim dobrovoljnih migracija u određenom je dijelu populacije mladih prisutno i iseljavanje zbog posljedica Domovinskog rata, a jedan od tipičnih obrazaca iseljavanja, kada se cijela obitelj prvo seli u inozemstvo, a potom u neko od većih središta u Hrvatskoj, poput Zagreba, prisutan je i u sljedećem odgovoru:

„Mi smo se preselili zbog rata, tako da smo se svi zajedno preselili. Živio sam tamo do treće godine života tako da se ne sjećam.“ (Zagreb)

Želja za stjecanjem novih iskustava, iskušavanje samostalnog života i upoznavanje novih kultura može se identificirati i iz iskaza sljedećih triju sudionica:

„Ja sam išla dobiti neko životno iskustvo. Ja sam bila, prije nego što sam otišla, uvjereni da nikad neću moći živjeti sama. I došla sam tamo gdje nigdje nikog ne znam. Tako da mi je to bio prvi glavni izazov jer ja to uopće mogu izdržati bit sama, živjeti sama. I vidjela sam da mogu i da bi mogla opet.“ (Split)

„Mene [je u emigraciju odveo] moj životni stil. Zato što sam htjela živjeti u većem gradu gdje ima više prilika, života, i gdje mogu upoznati više ljudi, volim tako živjeti pa sam onda. To je bilo u Turskoj, u Istanbulu. 22 puta je veći od Zagreba.“ (Zagreb)

„Ja sam bila u Indiji sa 24 [godine]. Nisam imala nikakvu ekonomsku dobit. Išla sam potpuno u svom trošku, nikakav aranžman. I vratila bih se, ali ne radi posla i nečeg takvog, bilo je dobro iskustvo i bilo bi mi zanimljivo to ponoviti.“ (Split)

Prilike za stjecanje novih iskustava vezanih uz obrazovanje u inozemstvu višestruko su se umnožile od kasnih 1980-ih godina kada se širi praksa sudjelovanja u srednjoškolskim razmjenama, putem kojih mladi najčešće odlaze završiti srednju školu u SAD-u, da bi potom vjerojatno i nastavili studij u inozemstvu:

„Ja sam išla tu u srednju školu sa 17 godina i išla sam zato što sam htjela jako studirati u Americi i onda su mi roditelji predložili razmjenu u srednjoj školi da odem i vidim da li mi se sviđa pa da onda donesem odluku da li da idem tamo dalje na faks i fora je iskustvo bilo. Meni je bilo fora, baš tipična srednja škola, maleni gradić, sve klasično, ali sam u biti odlučila da ne želim tamo studirati.“ (Rijeka)

Sljedeća dva primjera međunarodne mobilnosti odnose se na dobivanje stipendije za provođenje dijela studijskog programa u inozemstvu, s mladima koji su dali značajno različite iskaze o težini ulaska u program stipendiranja:

„Baš se otvorila prilika, Erasmus je projekt napravljen da ne treba biti neki genijalac za otići na njega, nego doslovno svaka budala može otići. I jednostavno praktički lakše je otići nego ne otići.“ (Split)

„2013. sam završavao godinu diplomskog studija i jednostavno sam smatrao da je vrijeme da iskusim nešto internacionalno, neka vrsta Erasmusa i tako nekog programa. Međutim, Erasmus je dosta kompliciran kad je dvopredmetni studij u pitanju. Onda sam vidio da je Comenius srodan program i da pruža praksu za moje buduće zanimanje, a to je profesor engleskoga, tako da sam se prijavio na Comenius.“ (Rijeka)

Kvalitativni uvidi u iskustva i stavove mladih prema emigraciji omogućavaju znanstvenicima iz područja društvenih znanosti praćenje ne samo stavova pojedinaca već i društvenih promjena vezanih uz određeni fenomen. U ovom istraživanju jedan od zanimljivijih fenomena svakako je relativno visok interes mladih za školovanje u inozemstvu, koji je kod suvremene generacije mladih više primjetan nego u ranijim generacijama. Istraživanje koje su provele suradnice Instituta za društvena istraživanja na nacionalno reprezentativnom uzorku mladih 2013. godine¹⁰ pokazuje kako je te godine bilo samo 5,8 posto mladih koji posjeduju iskustvo boravka u inozemstvu u svrhu obrazovanja, no takvu je želju imalo 25,9 posto mladih. Jedan od sudionika fokus grupa u svojoj je potrazi za obrazovanjem u inozemstvu kombinirao znanje stranih jezika i prilike koje pružaju inozemni istraživački centri:

„Ja sam išao u osnovnu talijansku školu i onda u talijansku srednju školu i kad sam odlučio da ću otići studirati fiziku, a znam da Trst ima jako puno centara istraživačkih.“

10. Istraživanje *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*.

Tamo imaju opservatorij i surađuju s institutima u Švicarskoj. (...) I stipendije nisu loše. (...) I prema tome, puno naših Balkanaca koji se prijave na tu stipendiju na kraju ju i dobiju i tako da mi je to jako pomoglo, dom, sve se riješi, to je razlog zbog kojeg sam manje više završio tamo.” (Rijeka)

Vezano uz studiranje u inozemstvu i podatke iz 2013. bitno je istaknuti kako većinu troškova vezanih uz takve pothvate mladih još uvijek snose roditelji (57,4 posto), stipendije su pokrile boravak mladih u inozemstvu u 37,6 posto slučajeva, dok se ostalo odnosi na razne izvore. Pritom je čak 25,7 posto mladih izjavilo kako je primarni razlog nedostatka iskustva studiranja ili usavršavanja u inozemstvu financijske naravi. Stoga nije iznenađujuće što su mladi zadovoljni i ako tijekom boravka u inozemstvu ne steknu ekonomsku dobit, nego samo uspiju pokriti sve troškove bez posezanja u obiteljska financijska sredstva, poput sljedećih dvoje sudionika/ca:

„Ukupno sam bio godinu dana otprilike, malo manje i prvi put nije bilo financijski nimalo motivirano jer sam bio na nuli, drugi put mi financije nisu bile primarni razlog, ali su financije bile dosta bolje pa sam mogao uštediti dosta para.” (Split)

„Da, bila sam prezadovoljna. Na stranu to što nisam zaradila (...) zaradila sam dovoljno da si pokrijem put, kartu i smještaj, ali mimo toga bila sam prezadovoljna jer mi se pružila jedna odlična prilika da upoznam nešto novo i dan danas ja sigurno ne bih skupila novac da odem u Ameriku, tako da mi je to bilo ono... Fenomenalno.” (Osijek)

Dio mladih također naglašava nedostatnost financijskih sredstava koja pruža stipendija, zbog čega su bili primorani i posuditi novac kako bi studij u inozemstvu priveli kraju:

„Potrošila sam cijelu stipendiju i sve što sam zaradila, i onda sam posudila i to se isto potrošilo.” (Zagreb)

Iako stjecanje ekonomske dobiti pri odlasku na studij u inozemstvo nije primarni razlog, pa mladi

koji u stranu zemlju odlaze za obrazovanjem i ne razmišljaju u toj kategoriji, evidentno je kako mladi obrazovanje smatraju ulaganjem i vrstom garancije ekonomske dobiti u budućnosti:

„Ekonomski učinci? Samim odlaskom ne, obrazovanjem tamo stečenim da.” (Zagreb)

„Ja sam boravio u SAD-u dva mjeseca radi obrazovanja i dva mjeseca u Austriji radi obrazovanja. Ekonomska dobit utoliko što sam postao pametniji pa mogu zarađivati novce s tim. A motivacija je bila samo edukacija.” (Zagreb)

3.3. Utjecaji prethodnog boravka u inozemstvu

Odlazak u inozemstvo i boravak u novoj okolini te susretanje s novim zahtjevima koji se stavljaju pred mladu osobu neizbježno utječu na mlade osobe, kao i na formiranje stavova i praksi koje pojedinac može prenijeti u svoju zajednicu kad se vrati u rodnu zemlju. Značajne su i promjene u stečenom obrazovanju, radnom iskustvu, kao i u financijskim sredstvima koja su eventualno stečena boravkom u inozemstvu. Među sudionicima naših fokus grupa identificirane su tri glavne podskupine mladih u odnosu na pozitivne ili negativne utjecaje boravka u inozemstvu na samu mladu osobu te njezinu obitelj i zajednicu. Pritom je bitno napomenuti kako se većina mladih referirala isključivo na osobne posljedice boravka u inozemstvu, dok je obiteljska razina bila zahvaćena na razini emocija, a šira zajednica je, po mišljenju mladih, većinom ostala izvan dohvata promjena koje su se zbile s mladom osobom tijekom i nakon boravka u inozemstvu.

Pozitivna iskustva dolaze podjednako od mladih koji posjeduju iskustvo obrazovanja i stjecanja novih iskustava u inozemstvu, poput onih sudionika koji naglašavaju osjećaj sreće zbog odluke da neko vrijeme provedu u inozemstvu.

„Meni je iskreno to bio highlight života. Kao prvo, živjela sam sa cimericama, jedna iz Amerike i jedna iz Irske, svaki dan upoznaš nekog novog, vidiš nešto novo. Predivno. Ali

ja bi ostala u Španjolskoj bez problema ali to je, ja mislim, meni bilo dobro jer dobivaš stipendiju od Erasmusa, još ti mama i tata daju nešto i ti si financijski pokriven.“ (Rijeka)

„Osjećaj sreće? Bilo je top jer sam upoznao toliko dobrih ljudi, pogotovo s tim biciklom. Prvi tjedan sam na Youtubeu tražio tko će me voditi okolo po tim planinama jer nisam imao auto. (...) I vodili su me uokolo, nikad mi ništa nisu naplatili. Gorivo, tako to. Kad sam ih ja htio počastiti ručkom rekli su nema šanse, još si student, došao si tu na praksu. Tako da je meni bilo top. Osim što njih 10 ne zna engleski.“ (Split)

Za razliku od prvospomenute skupine, koja je većinom okupila mlade koji su u inozemstvo otišli zbog obrazovanja ili stjecanja novih iskustava, mladi koji su otišli zbog zaposlenja u znatnom su dijelu podijelili negativna iskustva, što zbog drukčijih uvjeta zaposlenja nego što su očekivali, što zbog teškog snalaženja u novoj okolini, primjerice u zemlji značajno drukčije klime poput Finske:

„Inicijalni ugovor mi je bio na devet mjeseci, međutim nakon četiri mjeseca sam odlučio da je vrijeme za odlazak jer jednostavno se više nisam mogao nositi s Finskom. Finska zima je jako težak period u bilo čijem životu, tako da sam se 21.12. vratio kući nakon četiri mjeseca.“ (Rijeka)

Pojedini sudionici/ce naglašavali su pomiješane osjećaje koji su se rodili s upoznavanjem s drugom kulturom i načinom života, poput djevojke koja je neko vrijeme provela stažirajući u inozemstvu:

„Što se tiče osjećaja sreće i zadovoljstva ja sam bila sretna i zadovoljna zbog prilike i zbog samog internshipa, ali zbog nekakvog stila života koji je tamo i tu, to mi je bio malo šok. Znači ono neko strogo radno vrijeme od 9 do 6 sa pauzom od 1 do 2, poslije se trči da se stigne u trgovinu koja ne radi nakon 7. Ljudi se uglavnom ne okupljaju toliko kao mi.“ (Osijek)

Budući da su mladi još uvijek, pogotovo u zemlji poput Hrvatske, u kojoj u prosjeku ostaju u roditeljskom domu do 31,4 godine¹¹, vezani uz obitelji, zanimalo nas je koliko je sudionicima/ama fokus grupa teško pala razdvojenost od obitelji i prijatelja. Uvidjeli smo kako je većina mladih emocionalno spremna na ovaj oblik razdvojenosti od roditelja uz, naravno, naglašavanje toga koliko im obitelj nedostaje.

„Vidjela sam da mogu biti samostalna, da jedva čekam odselit se od mame i tate što je prije moguće. Ali opet znam kada bih otišla da bi se pojavio onaj osjećaj ,ajme, fale mi' bez obzira što mi idu na živce. Bila sam sretna tamo ali opet mi je bilo ono, sve je to bila faza. Pogotovo zadnjih dana je to bilo svima. Zadnjih tjedan dana je bilo da ne želim otići ,ča', želim ostati ovdje. Koliko god sam htjela doma, bilo mi je ono da je bar još jedan, dva, tri dana više.“ (Split)

No, kao što je naglasila jedna od sudionica fokus grupa, suvremene generacije mladih na raspolaganju imaju digitalnu tehnologiju koja im omogućava prevladavanje poteškoća odvojenosti od obitelji i prijatelja.

„Što se tiče odvojenosti od obitelji, mislim uz nove tehnologije, Skype i ostalo nekako ipak ljudi imaju priliku ostati u kontaktu, pa mi to nije predstavljalo toliki veliki problem. S tim da ja nisam bila predugo, dva mjeseca pa je to nekako bilo podnošljivo razdoblje.“ (Osijek)

Pritom su mladi većim dijelom naglasili kako su dobili podršku obitelji pri odluci o odlasku u inozemstvo:

„A što se tiče podrške od roditelja, mislim dobila sam je naravno da odem na internship u tom smislu jer su to vidjeli kao nešto što je vrijedno i važno za mene, i za nekakav moj razvoj.“ (Rijeka)

11. Izvor: Eurostat [yth_demo_030]

Međutim, bilo je i mladih koji su naišli na podršku obitelji, dok je potpora prijatelja i šire okoline izostala, kao u slučaju djevojke koja je odlučila volontirati u Etiopiji:

„Najuža obitelj ok, najbliži prijatelji, a više-manje svi ostali su mi rekli da sam luda. Nisu mi mogli ništa reći, preselili su me u Etiopiju na godinu dana.“ (Zagreb)

Na kraju, kod dijela mladih javili su se snažni negativni osjećaji i poteškoće pri razdvojenosti od obitelji i nedostatku bližnjih u svakodnevnim situacijama u inozemstvu:

„Tipa kad si bolestan nema mame koja će ti napraviti juhu, ili kad si gladan nema ti nekoga... ili si možeš kupiti ili napraviti ili recimo, ako treba savjet... moraš sam rješavati probleme a manje ti je dostupan neki savjet skrbnika ili što god.“ (Rijeka)

3.4. Planovi za odlazak u inozemstvo

Generalno gledano, mladi uključeni u fokus grupe našeg istraživanja izrazili su nevoljkost za emigriranje, uz razloge koji variraju od zadovoljstva trenutnim životom, vezanosti uz obitelj, (lokal)patritizma, do percipiranih poteškoća pri preseljenju. U našem smo istraživanju ispitivali dva aspekta preferiranja života u inozemstvu – kod mladih koji već posjeduju iskustvo života izvan domovine te kod mladih koji tek razmišljaju što bi im takav pothvat mogao donijeti. Možemo reći kako prvi promatrani aspekti – razlozi za priželjkivanje ostanka u inozemstvu u prošlosti – variraju s obzirom na primarni motiv emigracije; kod mladih koji su se odselili zbog obrazovanja ili stjecanja iskustva primjetna je veća želja za ostankom nego kod mladih koji su u većoj mjeri „uronili“ u život u inozemstvu i imali prilike raditi i samostalno organizirati život. Prvi ovdje navedeni primjer, djevojke koja je stažirala u Bruxellesu, imao je pozitivne rezultate, što nije iznenađujuće uzimajući u obzir koliko je stažiranje u nekoj od europskih institucija poželjno među visokoobrazovanim mladima.

„Što se tiče Bruxellesa, tamo bi možda i ostala. Da mi se ponudila neka prilika.“ (Osijek)

Mlada osoba koja je također radila u inozemstvu opet bi željela iskusiti nešto slično, no pod uvjetom kvalitetnog zaposlenja i plaće:

„Ovisi (...) o poslu koji bi se tamo ponudio zato što su plaće eventualno iste, ali cijena prehrane, cijena alkohola to je sve drugačije. Jeftinije je, a plaće su iste. Nema razlike u plaćama, ali cijena hrane i svega to je dosta jeftinije nego ovdje.“ (Split)

S druge strane, mladi koji ne žele ponoviti ono što su već iskusili boravkom u stranoj zemlji mahom naglašavaju kulturne probleme i probleme u prilagodbi na život u stranoj zemlji, poput djevojaka koje su boravile u Mađarskoj i SAD-u:

„Što se tiče Budimpešte ne, ali samo zbog jezika i zbog jezičnih barijera, jer u dva mjeseca nisam uspjela ni 10 riječi mađarskog shvatiti niti naučiti ni zapamtiti.“ (Osijek)

„Tamo ne. Jer mi se činilo da je život (...) u tom trenutku su Amerikanci bili moji sugrađani, a život mojih sugrađana je nekako bio brz i nekako mi se (...) meni je to sve bilo zanimljivo jer sam tamo bila nova i svašta me zanimalo, mislim otići u Ameriku u toj dobi je onako ‚wow‘, pogotovo na duži period. Ali mi se nekako atmosfera nije svidjela.“ (Osijek)

Najbitnija komponenta analize razmišljanja mladih o odlasku u inozemstvo – njihovi trenutni motivi za buduće korake koji bi rezultirali migracijom – variraju od utjecaja prijatelja koji su već otišli u inozemstvo, obrazovanja, zapošljavanja, preko općenitog nezadovoljstva životom u Hrvatskoj, do političkih razloga. Mladi koji razmišljaju o preseljenju u inozemstvo većim dijelom još nemaju jasnu vremensku perspektivu kada bi emigrirali, uz izuzetak mladih koji su još uvijek u obrazovnom sustavu. Njihov je prioritet završiti školovanje, eventualno pokušati ostvariti

određene ciljeve u Hrvatskoj, i potom se, ako ne uspiju u svom naumu, odseliti u inozemstvo.

„Ja ako bih išao, vjerojatno bih išao za nekih godinu i pol dana otprilike. Mislim da je to otprilike period u kojem mogu vidjeti koliko imam šanse ovdje da ostvarim ono što želim, i ako u tom nekom periodu ne bi to ostvario, onda bih posegnuo za tom opcijom odlaska.“ (Zagreb)

Sumaran prikaz razloga razmišljanja o odlasku u inozemstvo dostupan je u tablici 4. Mladi su ponovno na prvo mjesto stavili želju za stjecanjem obrazovanja i profesionalnim usavršavanjem u inozemstvu. Oko jedne petine mladih željelo bi se zaposliti u inozemstvu te isto toliko razmišlja o emigriranju zbog općenitog nezadovoljstva situacijom u zemlji i političkih razloga. Zanimljivo je kako se općenito nezadovoljstvo situacijom u zemlji te politički razlozi nisu istaknuli kao poticaji za priželjkivanje duljeg ostanka tijekom prethodnog boravka u inozemstvu, što može značiti da upravo trenutna društvena i politička situacija u znatnoj mjeri potiče mlade na razmišljanje o životu u stranoj zemlji.

Tablica 4: Razlozi razmišljanja o odlasku u inozemstvo

Razlog razmišljanja o odlasku u inozemstvo	Učestalost
Srednjoškolske razmjene/studiranje/stipendije (npr. Erasmus)	27
Stjecanje novog iskustva/osobni razvoj/osamostaljenje	17
Zaposlenje/stažiranje	14
Općenito nezadovoljstvo situacijom u zemlji i politički razlozi	14

Već prethodno dijelom obrađeno migriranje s ciljem stjecanja obrazovanja naglašeno je i pri razmišljanju o migracijama u budućnosti, kako u cilju usavršavanja, tako i stjecanja viših akademskih titula po povoljnijim uvjetima.

„Moja [motivacija] prvenstveno je obrazovanje, ali ne trajno, dva mjeseca s obzirom na to da sam tu trajno zaposlen, pa nije izvedivo više od dva mjeseca. Dvotjedni treninzi i tako nešto.“ (Čakovec)

„Ako želite ići na doktorski morate ga sami platiti. Košta minimalno 10 000 eura i mislim da si to prosječna osoba koja studira ili negdje radi ne može zapravo priuštiti. Stipendija je jako malo i mislim da je jedan od razloga zašto ljudi odlaze, ako i žele neki viši stupanj naobrazbe jednostavno si to ovdje ne mogu nikako priuštiti i traže stipendije da odu negdje van. To me držalo jedno izvjesno vrijeme prije par godina.“ (Osijek)

„Ja imam plan otići isto tako negdje na postdiplomski malo kasnije..., zbog obrazovanja, prvenstveno zato što bih htjela vidjeti neku drukčiju perspektivu i način učenja nego što je trenutno u Hrvatskoj. A isto zbog nekakvog stila života i osobno upoznati drukčiji neki pogled i općenito živjeti u nekom drugom gradu koji nije onaj u kojem sam odrasla i iz kojeg se nisam nikad odselila.“ (Zagreb)

Sljedeći citat koji ovdje navodimo rezultat je već postojećeg iskustva volontiranja i želje za stjecanjem novih iskustava:

„Ja razmišljam o odlasku u inozemstvo, znači konkretnije Europski volonterski servis, EVS skraćeno. Tako, nakon prestanka rada u udruzi planiram otići na EVS. Moj razlog odlaska je čisto upoznavanje novih kultura, novih prijateljstva, upoznala bi ljude dok sam još mlada, do 30. da upoznam nove krajeve. I da stječem nova iskustva.“ (Čakovec)

Idući iskaz o razlozima razmišljanja o odlasku u inozemstvo s jedne je strane lako protumačiti jer mladi doista slijede vršnjake pri donošenju odluke o eventualnom migriranju (kao i pri mnogim drugim odlukama kada pripadnost vršnjačkoj grupi odnosi prevagu).

„Ja sam prije razmišljala kako bi to možda bilo dobro otići. Kako je odjednom postao trend svi sad idemo van. I u zadnje vrijeme kako je dosta mojih prijatelja stvarno otišlo prije par godina kad je to tako krenulo, idu svi van, egzodus u Irsku.“ (Osijek)

Gotovo istovjetno razmišlja i mlada osoba iz Čakovca:

„Mislim da odlazak svake mlade osobe povećava šansu odlaska sljedeće mlade osobe i povećava opći osjećaj pesimizma u cijeloj zajednici. Da se ljudi iseljavaju to je definitivno jako veliki pokazatelj da nešto nije u redu. Pogotovo kad se mladi iseljavaju. I to je kao gruda snijega koja postaje sve veća i veća jer ti ljudi onda počinju povlačiti svoje bližnje i prijatelje za sobom.“ (Čakovec)

Sličan razlog, uvjetovan uvjetima u bliskoj okolini, iskazan je kroz vrlo snažno nezadovoljstvo mladih općenitom situacijom u Hrvatskoj i strah od budućnosti u slučaju ostanka u Hrvatskoj. Budući da je ovaj razlog navelo više mladih, koji su ga prikazali drugim riječima, ovdje donosimo tri takva citata za ilustraciju razmišljanja mladih. Osnovni motivi pokrivaju utjecaj roditelja koji žele bolju budućnost za svoju djecu, nezadovoljstvo niskim plaćama i nestabilnim administrativnim aparatom te nezadovoljstvo infrastrukturnom neprilagođenosti osobama s posebnim potrebama.

„Moji roditelji smatraju da će biti bolje ako se preselimo iz Hrvatske. Koliko god im je emocionalno teško, da idemo van i sve, ali s druge strane žele nam bolji život i stvarno gdje god ideš van. I da ideš u Ljubljanu već si napravio puno.“ (Rijeka)

„Ja mislim da bi većina mladih uza sve voljela ostat tu, da imaju mogućnosti. Tu je prekrasno i sve, ali mene je strah tu ostat. Jer svaki dan čitaš u novinama da će se dići porez na nešto. I čak ako nešto i dobijem od roditelja meni će to oporezivati i ja se toga bojim. I sad nakon faksa, šta mogu ići, na stručno osposobljavanje za 2.600 kuna sa svim što sam radila, sa svim fakultetima gdje ću vjerojatno nositi kavu nekom, a vjerojatno me neće ni zadržati poslije jer će uzeti nekog rođaka. I onda zato iz čistog tog nekog straha kako ćeš tu preživjeti bi išao van.“ (Rijeka)

„Kad razmišljam, glavni razlog bi bio arhitektonska neprilagođenost cijele države za kolica, i razne vrste predrasuda prema

različitim ljudima bilo koje kategorije i u nekim planovima možda godina dana ili kad neko ponudi nekakav posao stručni.“ (Split)

Medijski prikazi emigriranja mladih najviše bojazni iskazuju kada je riječ o mladima koji se žele odseliti u inozemstvo radi pronalaska posla. Riječ je o mladima za koje postoji povećana vjerojatnost da će u inozemstvu izgraditi život kakav su željeli, a nisu mogli u Hrvatskoj. Posljedično, povećanje ove skupine iseljenika na dulji bi rok značilo i povećane gubitke Hrvatske u vidu dugoročnog smanjivanja demografske baze, pada nataliteta, urušavanja mirovinskog i poreznog sustava te gubitka ljudskih resursa. Takva su strahovanja opravdana jer mladi se doista u značajnoj mjeri žele odseliti u inozemstvo zbog trenutnog ili anticipiranog lošeg položaja na tržištu rada. Pritom možemo identificirati i one mlade koji žele raditi u inozemstvu ponajprije zbog drukčije kulture i načina života kojem naginju, poput sudionika iz Zagreba:

„Osobno mislim da bi bilo pozitivno, zato bi to išao raditi, zato što mislim da generalno živjeti u drugačijoj kulturi, okružen sa drugačijom kulturom i drugim ljudima može biti jako poučno. S druge strane, isto mislim da živjeti u otvorenijoj državi, tipa Nizozemskoj gdje mislim da su generalno ljudi sretniji i imaju manje problema, i društvo ima manje problema.“ (Zagreb)

Drugom sudioniku, također iz Zagreba, bitno je pronaći posao, iako preferira zaposlenje u Hrvatskoj:

„Trenutno sam bez posla, tako da bi meni u biti mogao biti financijski razlog da idem van i ne limitiram se. Ali kažem, stvarno bi volio naći posao ovdje i živjeti ovdje, ali isto s druge strane kad vidim neki natječaj u inozemstvu prijavim se. Evo sad sam poslao četiri (prijave), prijavio se vani u Švedskoj. Šaljem i u Hrvatskoj, ali neću se limitirati.“ (Zagreb)

Sljedeća su četiri razloga redom vezana uz anticipiranu nezaposlenost, odnosno uz proaktivan stav mladih da je bolje potražiti „bolji život“ u inozemstvu nego propuštati životne prilike:

„Ja ako bi otišla negdje u inozemstvo otišla bi godinu dvije, tek toliko da si uspijem nešto zaraditi i priuštiti si ne znam, neki stan, auto i slično. Ali u principu vratila bi se doma, ipak je tu dom i osjećaš se da si doma i to je to.“ (Čakovec)

„Eventualno ako ne bih dobila posao ovdje, radila bi negdje vani, vjerojatno u Njemačkoj zato što tamo imam puno veza, puno prijatelja i rodbine. Čisto iz razloga da nešto radim, da ne sjedim kod kuće.“ (Osijek)

„Da, planiram ići van. Glavni razlog mog odlaska vani je zbog tog razloga što radno neću moći naći posao u struci, pogotovo u mom gradu. Struka je grafički dizajn, moj grad je zasićen tim, a u Zagrebu je razlika, je blizu ali nije to što sam ja studirala. (...) Što se tiče odlaska van, ići ću vjerojatno za dvije godine i zato sam odabrala ovu struku jer se može ‚freelancat‘ vani i živjeti bilo gdje, i raditi se može online.“ (Split)

„Isto razlozi bi bili nezaposlenost u državi, teško je naći posao, čak i sa specijalizacijom to je isto popunjeno postalo. I ljudi odlaze zato što traže bolji život. Nema tu tih političkih razloga ili zato što su tamo ljudi bolji.“ (Osijek)

Kontinuirana politička nestabilnost i dijelom prisutan osjećaj apatije među mladim biračkim tijelom također je jedan od razloga zašto mladi razmišljaju o odlasku u inozemstvo. Nadalje, već spomenuto istraživanje mladih iz 2013. ustanovilo je kako tek 9,4 posto mladih smatra da „mnogo“ ili „vrlo mnogo“ utječe na politička zbivanja u lokalnoj zajednici, 5,2 posto na razini županije i 4,7 posto na razini cijele Hrvatske. Osjećaj bespomoćnosti u pogledu političkih promjena ogledava se i u iskazima sudionika/ca fokus grupa, pri čemu dvoje navode općenitu političku situaciju, dok jedan ispitanik probleme vidi u homofobnoj okolini i ekonomskoj podrazvijenosti.

„Mislim da to može biti pozitivno, kako se osjećaš. Jer ako svaki dan živiš u državi u kojoj je nešto negativno, nešto loše ili grozno to isto može utjecati na tebe.“ (Split)

„Politički okviri su oni koji potaknu na razmišljanje nas čak i koji ne planiramo odseljenje. Nego da si razmišljamo da li je dobra odluka da ostanemo.“ (Čakovec)

„Ali to se stvarno osjeti, recimo i u Pragu, često se vide obješene zavjese duginih boja pogotovo na klubovima i to, iako su i tamo rasisti i homofobi i ksenofobi, ali gej populacija to je ono super. Nikakvih problema, dapače. I to je malo ta neka kontradikcija jer kao vani je otvorenije, liberalnije, ali opet ovisi iz kojih manjina dolaziš. I definitivno Slaveni, Balkan... mi smo se nekad svima njima rugali i pašetama i krumpirima kad dolaze na ljetovanje, u biti se oni sad nama rugaju jer su oni ekonomski apsolutno nadišli Hrvatsku.“ (Rijeka)

Prethodno navedeni iskazi ilustrirali su razloge za razmišljanje mladih o odlasku u inozemstvo, no razmjerno velik dio mladih nema takve aspiracije ili je neodlučan. Među mladima koji su neodlučni u pogledu eventualnog preseljenja u inozemstvo najviše je mladih koji se još uvijek školuju:

„Ne razmišljam jer sam tek krenuo na fakultet, ali generalno mislim da barem privremeno bih volio otići, ali i dalje mi je otprilike relativno apstraktno o tome razmišljati, neki poticaj bi bilo neki dio obrazovanja ili bolja ekonomska i nekako društvena situacija u ostalim državama.“ (Zagreb)

„Trenutno sad ne razmišljam o tome zato što sam upisala socijalni rad, a trenutno je to jedno od traženijih zanimanja kojih ima samo u Zagrebu. Tako da mislim da bi mogla, da su velike mogućnosti za zaposlenje, a vidjet ćemo. Trenutno ne razmišljam o tome, a tko zna što će biti poslije. Iako imam priliku vjerojatno kasnije, znam njemački, a jezik se stekne brzo, imam rodbinu tako da nikad ne znaš što će biti.“ (Osijek)

Određeni dio mladih ne iskazuje ozbiljnije namjere odlaska u inozemstvo ponajprije zbog osjećaja

društvene odgovornosti i potrebe da pomogne promjenama na bolje, poput sudionice iz Rijeke koja je već angažirana u lokalnoj zajednici:

„Eventualno privremeno. Volontiranja, edukacije, nešto takvo. Što je stanje gore, to me više potiče da ostanem. Možda je to ovako stvar i karaktera, više se angažiram, više sam aktivna i u lokalnim zajednicama i na lokalnoj razini, pratim sve te nekakve probleme. Velika je stvar i mentaliteta, meni [su] hladnoća i klimatski uvjeti broj 1. Vrlo sam osjetljiva, razbolim se ovdje na buri, a kamoli ne da idem u Irsku gdje stalno puše i pada kiša.“ (Rijeka)

Treba dodati i da su mladi manje skloni odlasku u inozemstvo mahom zadovoljni trenutnim životom, čemu posebno pridonosi zadovoljstvo poslom:

„Ja još ne znam jel’ bi išla... kod nas su opcije još otvorene, na primjer trenutno sam zadovoljna tu s poslom, ali nemam ugovor na neodređeno tako da svašta može bit. Plaća mi je trenutno dovoljna za mene samu, da imam muža i dijete, to mi ne bi bilo dovoljno. Vidim se s jedne strane u inozemstvu, a s druge strane se vidim da mogu ostati ovdje.“ (Split)

„Ja sam trenutno udana. Moj muž je visoko obrazovana osoba koja već 10, 11 godina ima iskustva rada u svojoj struci. (...) Tako da recimo ja kao osoba koja započinje svoj život i gradi obitelj da mi se radi o nekakvoj egzistenciji, da zaista nemam što jesti, razmišljala bih i dalje da odem van i da svom djetetu priuštim nekakvu bolju budućnost ako već sebi ovdje ne mogu.“ (Osijek)

Na kraju ove cjeline izložit ćemo uvide o kojim zemljama mladi razmišljaju kao o opcijama za emigriranje, a preferirane zemlje rangirane su u tablici 5.

Generalno možemo reći da su mladi u znatnoj mjeri neodlučni u pogledu odabira destinacije, što govori u prilog zaključku kako u velikoj mjeri još nisu donijeli konkretnu odluku, nego samo načelno

razmišljaju o životu u drugoj zemlji. No, u svakom slučaju, mladi kojima je emigracija otvorena opcija predstavljaju emigracijski potencijal i donositelji odluka u javnim tijelima i državnim institucijama trebali bi ovo zapažanje imati na umu.

Tablica 5: Preferirane zemlje za budući boravak u inozemstvu (N=95)

Preferirana zemlja za budući boravak u inozemstvu	Učestalost
Njemačka	12
Velika Britanija (najčešće London)	9
Austrija	7
Švedska	7
Irska	6
Nizozemska	6
SAD	5
EU – općenito	4
Francuska	4
Novi Zeland	4
Švicarska	4
Kanada	3
skandinavske zemlje – općenito	3
Španjolska	3
Italija	3
Belgija	2
Izrael	2
afričke zemlje	1
Australija	1
azijske zemlje	1
Češka	1
Finska	1
Iran	1
Island	1
Izrael	1
karipske zemlje	1
Slovenija	1
Turska	1

Među poželjnim zemljama imigracije sudionika/ca fokus grupa primat odnose zemlje Europske unije, u koju još uvijek računamo i Veliku Britaniju zbog vremena kada je istraživanje provedeno, a u ovom slučaju ćemo u ovaj krug zemalja računati

i Švicarsku i Island kao zemlje koje se obično interpretiraju u sličnom kontekstu. Ostale zemlje obuhvaćaju tek 21 destinaciju, odnosno oko jedne petine destinacija. Možemo reći da najveći dio mladih preferira zemlje Europske unije zbog lakše prometne dostupnosti, postojećih obiteljskih i prijateljskih mreža te sličnog kulturnog konteksta.

„Ja imam puno prijatelja u Irskoj, ima ih puno u Švedskoj i u Austriji. Tak da pretpostavljam da bi mi mogli pomoći. I u relativno kratkom roku.“ (Čakovec)

„Ja sam prije razmišljala kako bi to možda bilo dobro otići. (...) I u zadnje vrijeme kako je dosta mojih prijatelja stvarno otišlo prije par godina kad je to tako krenulo, idu svi van, egzodus u Irsku.“ (Osijek)

„Ja bi otišla opet na Erasmus, ali bi ovaj put otišla dosta daleko. Bilo gdje samo ne oko Hrvatske. Ne znam, nemam točnu ideje. Je li Europa ili van? U Europu bi išla, ali ne bi išla u Sloveniju nego negdje dalje. Ili bi išla sama ili bi išla sa momkom ako bi on dobio praksu na Erasmusu tako da bi svatko [išao] sa svojim fakultetom i svojim Erasmusom pa da opet idemo skupa. Ako ne, onda možda sama. Ali definitivno bih išla opet ovako, na pol godine.“ (Split)

Hrvatska je na tegobnom putu posttranzicijske zemlje, u kojoj još uvijek svi dijelovi administrativnog sustava, propisi i prakse javnih institucija, a još manje privatnog sektora, nisu konsolidirani u skladu s onima u razvijenim zemljama EU-a. Pritom se donositelji odluka, kao i organizacije civilnog društva, vrlo često referiraju na pozitivan primjer zemalja Skandinavije, kao ispitanik iz sljedećeg primjera:

„Skandinavija mi je vrh, Švedska, Norveška, Finska, čak Island, nije Skandinavija, ali je sličan mentalitet. Neko vrijeme sam razmišljala o Irskoj, ali mi se čini da je neki odljev s Balkana prema Irskoj pa se sad malo premišljam, ali opet ne znam.“ (Split)

Pojedini mladi preferiraju prekomorske zemlje i iskustva stečena u zemljama koje ne pripadaju europskom kontinentu:

„Ja bi htio ići u SAD da vidim kako tamo funkcionira. Studirao mi je prijatelj i baš bi htio biti unutra i vidjeti kako funkcionira, dobre i loše strane.“ (Čakovec)

Također, dio mladih razmišlja o nama geografski nešto bližima, no opet kulturalno vrlo različitim zemljama, poput dviju sudionica iz Zagreba i Čakovca:

„Prema prvim planovima Turska, a sad ne mogu reći za daleku budućnost, ali privlači me Bliski istok, privlači me jugoistočna Europa, gdje se mogu zamisliti da živim.“ (Zagreb)

„Izrael. Zato jer sam bila posjetila sad nedavno, bila sam tjedan dana i jako mi se sviđalo. Ta njihova kultura, mentalitet, drugačije je. Vidjela sam da dosta dobro žive. Mislim da imaju dosta visoki standard i jako puno ljudi je zaposleno u tom pogledu i dobro im je.“ (Čakovec)

Neodlučni mladi dobrim dijelom nemaju striktnih preferencija vezano uz određena potencijalne emigracije pa tako razmišljaju o više opcija, koje su vrlo raznovrsne, a neke od njih označavaju i iskorak iz uobičajenih ruta emigriranja stanovnika Hrvatske.

„Nizozemska, Novi Zeland, Iran. Bio sam tamo i jako mi se sviđa tamo, super mi je kultura i ljudi i sve pa eventualno bi se nekad u životu zaputio tamo na godinu, dvije.“ (Zagreb)

„Da se mene pita ja bi čak otišla iz Europe, najradije u Australiju. Mislim da to neće biti opcija nego prije Europa nego tu neka bliža zemlja. Ne nužno Irska i London, može biti Austrija, Njemačka.“ (Osijek)

„Švedska, Nizozemska, Njemačka. Zašto? Zato što mi se tako uređena društva sviđaju. Mislim da su te tri države na sličan način, ajmo reć' kolektivni mentalni sklop im je sličan.“ (Split)

„Zemlje su Njemačka, tamo imam rodbine pa mi se lakše integrirati. Broj dva Karibi

gdje sam bila, malo je daleko, ali tamo imam već potencijala i treće je Kanada. Mogu reći da u svakoj toj zemlji ima netko tko bi mi pomogao prilagodit se u početku tako da... ali nije to ono glavno na što ja računam.” (Split)

prijatelja u raznim europskim državama, tako da mislim da da, kada bi bilo potrebno.” (Zagreb)

U fokus grupama dijelom su bili prisutni i mladi koji imaju prijatelje u više zemalja, a prepoznate su i prednosti društvenih mreža u osiguravanju potpore pri preseljenju:

3.5. Postojeća podrška za odlazak u inozemstvo

U prethodnim smjernicama ustanovili da određeni dio mladih kao otežavajuće okolnosti prethodnog života u inozemstvu navodi odvojenost od obitelji i prijatelja, kao i poteškoće u prilagodbi na novi način života. Slijedom toga, zanimalo nas je koliko su razvijene obiteljske i prijateljske mreže podrške na koje bi se mladi mogli osloniti pri odlasku u stranu zemlju. Pojedini mladi mogu se smatrati „sretnicima“ jer mogu računati kako na podršku obitelji, tako i na prijatelje ili poznanike:

„Ja mislim da imam najviše članova obitelji u Australiji, s mamine strane. Tamo mi je jako puno rodbine... kad netko ima takvo uporište i neku podršku u takvoj državi, samo da mu pokaže gdje treba ići, što treba raditi, kakvo je društvo, ja već sad znam za što sam pričao s ljudima koji su dolazili iz Australije, s mojom rodbinom.” (Osijek)

„Imam puno ljudi koje znam, ne znam sad da imam nekoga kog znam dovoljno dobro baš u mjestu u kojem bi htio biti koji bi mi baš sad ono mogao ići dugoročno pomagati na bilo koji način. Imam puno ljudi koje bi mogao pitati ‚hej, reci mi ovu i ovu informaciju‘, ali kad kažeš pomoć mislim da je to više neka veća, značajnija pomoć i da bi tu onda više rekao ne. Osim ako ne idem u Švicarsku, tamo imam rodbine.” (Zagreb)

„Ja imam stricu u Austriji. Ali ne bi išla tamo zato što je moja sestra pokušala, i uglavnom teško je. Ali bi otišla negdje u Englesku na jedno par godina. Nakon fakulteta, zaradila bi ovako i zbog obitelji bi se vratila ovdje.” (Osijek)

„Imam dosta rodbine po Njemačkoj i Australiji i imam dosta prilično bliskih

„Ali mislim da se danas preko društvenih mreža, interneta vrlo lako stupi u kontakt s ljudima i naći nekakvu potporu, podršku, savjet u toku preseljenja itd. Nije to k'o prije 10, 15 godina kada si stvarno išao u prazno, nego se sad prvo možeš raspitati, stupiti u kontakt s ljudima koji su iz Hrvatske pa žive tamo. Lakše se to sad umreži, pa ... ne moraš nužno imati rodbinu tamo (...) Hrvati u Irskoj, Hrvati u Njemačkoj, Hrvati u Kanadi, imaš podršku svugdje.” (Rijeka)

„Dosta prijatelja mi se odselilo i raštrkalo na različite strane svijeta, mislim da možda ne bi mogli direktno kao u nekom financijskom smislu pomoći, međutim slušajući njihova iskustva vidim da je dosta velika stvar kada imaš nekoga u nekoj državi prilikom nekih tekućih stvari, kao na primjer potraga za stanovima i takve neke stvari i u tom nekom smislu mislim da bi mi mogli pomoć.” (Zagreb)

Postojeće mreže podrške analizirane su i putem pitanja o recentnim odlascima obitelji ili prijatelja koji su trajno otišli u inozemstvo u prošle tri godine. Navedeno je razdoblje postavljeno kao referentno zbog povećanja broja odseljenih Hrvata nakon pridruživanja Hrvatske EU-u. Među mladima iz našeg istraživanja bilo je 16 mladih koji poznaju osobe koje su emigrirale u posljednje tri godine. Interesantno je kako su svakoj od tih osoba mladi pridali više razloga za preseljenje u stranu zemlju. Među njima prednjači zapošljavanje (r=28), zatim razni razlozi i općenito nezadovoljstvo (r=13), održavanje kontakata s obitelji (r=11), a na posljednjem je mjestu obrazovanje (r=6).

Po brojnosti iskaza o bliskim osobama koje su se u posljednje tri godine odselile u inozemstvo

možemo reći da „svatko zna nekoga“ tko se odselio, čak i više pojedinaca. Pritom prednjače prijatelji i poznanici. Primjerice, sudionica iz Rijeke dolazi iz obitelji čija se članica vrlo vjerojatno na dulje razdoblje odselila u inozemstvo jer je nakon fakultetske diplome stečene u stranoj zemlji odlučila ondje steći i doktorat:

„Moja sestra živi u Münchenu već dvije godine i ona je išla iz ekonomskih razloga i ona je tamo završila [tehnologiju] i išla je tamo na doktorat jer za doktorat je tamo radila u laboratoriju, plaćaju je jedno 9.000 kuna. Plaća joj Njemačka što je na doktoratu tamo, što je sigurno bolje nego da je tu.“ (Rijeka)

Određenom broju sudionika/ca fokus grupa veći se broj članova obitelji odselio u stranu zemlju:

„Moj brat je otišao na šest mjeseci raditi u Ameriku. Ima tamo posao i to će sad opet vjerojatno ići ili na dulje vrijeme. A polubrat je bio u Ljubljani, isto radio dvije, tri godine.“ (Split)

„Moja sestrična je nedavno otišla u Njemačku, negdje na sjever. Zbog ljubavi najviše, ja mislim. I posao je odmah dobila zato jer dečko ima neku ekološku farmu. (...) A drugi rođak mi na Tajlandu živi, našao je isto curu tamo i sad uči engleski i farmaciju, nešto tako. Ok mu je.“ (Rijeka)

Nadalje, dio mladih ima i članove obitelji i prijatelje koji su emigrirali:

„Meni je jedna jako dobra prijateljica otišla privremeno na dvije, tri godine u Dublin... S njom sam ostala u kontaktu. Sestrična mi je u Velikoj Britaniji, ona se preselila baš kao zauvijek s dečkom i našli su posao, u zdravstvu, ona je medicinska sestra, a on je doktor. Našli su posao preko Skypea iz Hrvatske.“ (Rijeka)

Razlozi za emigraciju uključuju i mladenački bunt i/ili narušene obiteljske odnose, što možemo prepoznati iz citata mladića koji se prijatelj odlučio za emigraciju nakon svađe s roditeljima:

„Otišao mi je sad prekjučer prijatelj. Nešto se posvađao kod kuće i vidio je tu priliku. Da sad je to normalno, ali na početku tog vala je to već bilo malo onako teže, hoću-neću ići, (...) a sad ovak' samostalno, opet nije problem jer zna nekog tamo. U Njemačkoj imam još jednog prijatelja, jedan je isto otišao u Irsku, sad se vratio i rekao da ne ide nazad. I teta mi je otišla u London. U biti dosta ljudi ima.“ (Osijek)

Namjera zapošljavanja odnosi prvenstvo u razlozima recentne emigracije, što uključuje i cijele obitelji:

„Jedna moja školska poznanica, otišla je s obitelji, djecom u Irsku. (...) Djeca već sad tamo idu u školu, ona je otišla prije dvije godine. A ona nije imala posao pa je više zbog toga sa mužem i obitelji otišla, a jedan školski kolega je otišao prošle godine u Kanadu. Ali on i njegova žena su imali poslove, on je bio čak i vlasnik jedne informatičke firme, njegova žena je radila u prosvjeti. I otišli su. Imaju sina.“ (Osijek)

„Meni su frend i frendica otišli prošle godine u New York, trajno. Tu su bili vlasnici jednog objekta i zapravo financijski im je dobro išlo. Tako da je odluka o odlasku u inozemstvo bila jako iznenađujuća pogotovo s moje strane. I onda sam ih posjetio kad sam ja bio tamo. I njima je super. Oni su jako zadovoljni sa životom u Americi, zato što im je jednostavno Rijeka dosadila. To je bio primarni razlog odlaska. Dosadilo im je biti i ovdje i iz dana u dan jedna te ista stvar, htjeli su promjenu.“ (Rijeka)

Posljedice odlaska mladih u inozemstvo, osim već nabrojanih društvenih i ekonomskih, najviše su vidljive upravo na osobnoj razini, u osiromašenim prijateljskim krugovima i usamljenosti mladih koji su ostali u svom rodnom kraju. Sljedeći citat dobro ilustrira težinu emocionalnoga gubitka koji nastaje odlaskom bliskih prijatelja u inozemstvo:

„Većinom ovi koje znam bliski prijatelji su otišli živjet' van, zemlje su Hong Kong, Koreja, Japan, Njemačka, Irska i Kanada. Nekako se dogodilo da sam ostala bez svih prijatelja jer su naglo svi otišli.“ (Split)

Vođeni emocijama i željom da održe obitelj na okupu, određeni broj mladih koji je raznim razlozima ponukan na odlazak u inozemstvo razmišlja odseliti se s cijelom obitelji, iako je riječ o manjini. Samo se troje mladih planira odseliti s obitelji, pri čemu se moramo podsjetiti da je od ukupnog broja sudionika/ca njih 13 u formalnom ili neformalnom braku, a troje ih ima djecu. Mladi su još uvijek velikim dijelom neodlučni u pogledu eventualnog preseljenja u inozemstvo, a kada ostavljaju takvu mogućnost otvorenom, većim dijelom naginju emigriranju s cijelom obitelji.

„Ja nemam obitelj, pa ne planiram odseliti s obitelji, ali da ju imam definitivno na duži period bi išao isključivo s obitelji, ne bi prihvatio činjenicu da si razdvajam obitelj. To mi onda gubi smisao obitelji.“ (Čakovec)

„Ako bi išao privremeno, onda bi išao sam. Ovisi o tome kada bi išao, za pet, 10 ili 15 godina, možda bih išao sa svojom obitelji.“ (Zagreb)

Može se očekivati kako će u idućem razdoblju poticaji mladima za emigraciju biti sve jači, čak i nakon poboljšanja ukupne situacije u Hrvatskoj. Naime, sociološki i politološki uvidi (Ilišin, Spajić Vrkaš, 2017) upućuju na zaključak kako nakon početka ekonomskog oporavka dolazi do porasta nezadovoljstva među građanima jer gotovo redovito brzina očekivanih promjena nije dovoljna da bi nadoknadila sve prethodne gubitke iz razdoblja recesije. Stoga možemo očekivati da će broj odseljenih mladih rasti, kako zbog sporosti promjena, tako i zbog jačanja mreža podrške u inozemstvu na koje se mladi mogu osloniti pri izgradnji novog života.

3.6. Percipirani učinci eventualnog budućeg preseljenja u inozemstvo

Procijenjeni pozitivni i negativni aspekti budućih životnih situacija uvelike određuju u kojoj će se mjeri pojedinci prikloniti određenoj ocjeni. Navedeno je posebno naglašeno pri donošenju odluke o emigriranju u stranu zemlju jer uključuje učinke na samu osobu koja poduzima taj korak, kao i na obitelj i zajednicu koju ostavlja u rodnoj zemlji. Percepcija pozitivnih i negativnih aspekata

preseljenja u inozemstvo ovisi o osobnim obilježjima ispitanika, prethodnim iskustvima emigriranja same osobe i bliskih pojedinaca, kao i o potisnim faktorima u domovini te privlačnim faktorima u inozemstvu. Mladi su se tijekom izjašnjavanja u fokus grupama u najvećem dijelu referirali na potencijalne utjecaje emigracije na njih osobno i na njihovu obitelj, dok su im elementi promjena koje bi se mogle dogoditi u društvenoj zajednici ili širem društvu teže dohvatljivi.

Osobne pozitivne posljedice preseljenja u inozemstvo jednim su dijelom vezane uz život u uređenijoj državi i rad za višu plaću:

„Pa na mene bi utjecalo vjerojatno pozitivno, zato što (...) težim državi [u kojoj]... [u kojoj ako] imaš veću plaću da ne budeš zaknutiji što se tiče poreza, da ne gubiš pola plaće na osnovi poreza. Da ima manje korupcije.“ (Osijek)

Najveći dio mladih podjednako percipira pozitivne i negativne osobne posljedice emigracije, kao mladići iz Splita i Zagreba. Odlazak u inozemstvo jedan od njih smatra putem za „izgradnju karaktera“ i samorazvoj:

„Ja mislim da bi mi to bilo pozitivno iskustvo, pogotovo odseliti se gdje nitko ne govori moj materinji jezik, gdje ne poznajem nikoga, nitko me ne zna, ja ne znam nikoga. To gradi karakter i to je jedan od razloga zašto inozemstvo prije nego unutar Hrvatske, a djelomično odgađam preseljenje i djelomično me plaši.“ (Split)

„Meni su podijeljeni neki efekti tog preseljenja, mislim da bi mi, što se tiče nekog napredovanja edukacijsko profesionalnog, mislim da bih tu dosta napredovao i da bi mi to dosta odgovaralo, ali u smislu nekog trajnijeg preseljenja mislim da... nisam siguran koliko bi mi stil života i neke specifične stvari vezane uz Hrvatsku, mislim da mi zbog toga možda ne bi odgovarao trajni boravak u inozemstvu. Tako da mislim da su zapravo dosta podijeljene te stvari, ali ne mogu to naravno tvrditi jer nikad nisam bio neki duži period u inozemstvu.“ (Zagreb)

Mladi koji su većinom prepoznali pozitivne učinke boravka u inozemstvu na obiteljskoj razini i razini zajednice u svojim iskazima iznose dobitke boravka u stranoj zemlji, uz poteškoće u osobnoj prilagodbi na razdvojenost od obitelji, kao i teško prihvaćanje obitelji i uže zajednice da će neko vrijeme biti razdvojeni. Jedan od ispitanika napominje potencijalnu mogućnost „obiteljske sramote“ ako bi morao otići u inozemstvo „trbuhom za kruhom“.

„A što se tiče moje obitelji znam da na primjer tata ne bi htio da odem nikako i na koji god način bi spriječio da ja odem. A što se mame tiče, ona isto ne bi, ali ako je to moja odluka i ako ja baš jako zaglavim i sve znam da bi me pustila, iako im ne bi baš bilo lagano i znam da bi im falila.“ (Osijek)

„Obitelj, pa paralelno sa mnom, ako ću ja biti sretna, oni će biti podrška u tom mom nastavku obrazovanja. Ako ću morati ići da se mogu prehraniti onda neće baš bit oduševljeni, a šira zajednica mislim da im neće – pretjerano (...) igrati ulogu.“ (Zagreb)

„U slučaju preseljenja mislim da bi glavni pozitivni učinak bio ekonomski, a glavni negativni koji je ono i čini mi se loša strana kad razmišljam o preseljenju je generalno odvojenost od kruga ljudi kojem sad pripadam, i navika i generalno života ovdje. Čini mi se da ipak treba vremena da se ono sagradi opet neka navika života... i slično.“ (Zagreb)

Moguće je da mladi tek u manjoj mjeri osvještavaju posljedice svog eventualnog odlaska u inozemstvo za širu zajednicu zbog nedostatka životnog iskustva, dijelom ograničenih spoznaja o društvenim zbivanjima i/ili nezainteresiranosti. Ova je pretpostavka potvrđena našim istraživanjem jer su se samo rijetki mladi odlučili verbalizirati potencijalne posljedice svoje emigracije za zajednicu ili društvo. Oni koji su sudjelovali u dijeljenju razmišljanja o toj temi istaknuli su gubitak resursa i intelektualnog kapitala:

„A što se tiče zajednice, mislim da je ona svakako na gubitku jer u svakom čovjeku u

kojem se nalazi jedan potencijal i sigurno je da ga on može ostvariti na svoj način, a čim on ode, automatski smo na gubitku, kako god. Tako da mislim da je to jako loše za naš grad. Ja znam da su se i za vrijeme rata uništile sve te tvornice i gospodarstvo nam je palo u našem gradu, ali još (...) kada ode intelektualan kapital van, onda mislim da smo stvarno u velikom problemu.“ (Osijek)

„A sad za zajednicu, ako uspijem završiti ovaj faks koji sam upisao onda će to isto bit jedan veliki gubitak, zato što neće otići onaj tipični radnik koji ode u Irsku radić kao konobar ili kao u trgovini. (...) I grad je svakako na gubitku ako ljudi koji završavaju takve fakultete, koji su potrebni ovoj državi da napreduje, a jednostavno ne možemo naći posao za takve ljude ovdje. I stalno se samo ponavlja taj ciklus.“ (Osijek)

3.7. Odlučujući faktori za ostanak u Hrvatskoj

Iako analiza podataka pokazuje kako mladi u velikom dijelu, barem na neko vrijeme, žele iskusiti život u inozemstvu, nisu zanemarivi ni čimbenici koji mlade vezuju uz rodnu zemlju. Pritom se može prepoznati nekoliko podskupina mladih u odnosu na glavni razlog zašto im je emigracija manje privlačna opcija od ostanka u Hrvatskoj. Prva podskupina mladih ističe kako ne žele emigrirati jer ih uz Hrvatsku veže (lokal) patriotizam, odgovarajuća klima te kvaliteta i stil života koji su neusporedivi s onima u potencijalnoj zemlji imigracije, a zanimljivo je da to spominju ispitanici/e koji su dosta, kako kažu, „putovali“.

„Dva su razloga. Jedan je to taj patriotski, ne želim biti dio tih ljudi koji odlaze. Putovao sam, vidio sam, ne puno, ali dosta. I nigdje mi nije bilo toliko lijepo kao ovdje i ono, meni je to veliki plus.“ (Zagreb)

„Koliko god sam prošla i proputovala i živjela, mogu samo reći da sam izuzetno zahvalna što ovdje imam čist zrak, čisto more, dobru hranu, kvalitetu života koja se ne može mjeriti usporedbom sa nekim stvarima koje sam doživjela. I pod tu kvalitetu života

mislim na ta druženja poslije posla, da ti možeš dosta otić' poslije posla, popit kavu (...) Da je pitanje egzistencije vjerojatno bi drugačije razmišljala, ali s obzirom da sam OK po pitanju egzistencije, ne bi niti imam u planu se seliti odavde. I konkretno baš iz Rijeke ne bi uopće odlazila.” (Rijeka)

Vezanost uz obitelj i prijatelje jedan je od češće navedenih razloga preferiranja ostanka u Hrvatskoj, što je slikovito opisano u sljedećem citatu:

„Pa tu imam neki život svoj, prijatelji, ekipa, obitelj. Tamo bi se to sve ponovno moralo stvoriti. I pitanje s kim, s kojim ljudima, kakvim ljudima. I onda nakon pet godina skužiš, nije to to. I onda se ideš vratiti, kamo. Već si izgubio tu... ne znam. Ako si zadovoljan trenutno tu s tim kaj imaš.” (Čakovec)

Sljedeći su iskazi zanimljivi jer također daju uvid u razmišljanja mladih osoba iz Međimurja, koje je tradicionalno područje visoke emigracije, istina s visokim povratkom, što je (vjerojatno) dijelom utjecalo i na razmišljanje sadašnje generacije mladih.

„Dobro da moramo imati na umu da smo mi jedan poprilično razvijen dio Hrvatske, da teško je sad suditi o nerazvijenom dijelu što znači ne imat' posla i što znači ne imati od čega živjet. Ne mogu tu suditi ... Mislim, ja se slažem s tvojim stavom kad se tiče nas tu u Međimurju, kad se hoće da se može.” (Čakovec)

„Ja iskreno mislim da mogu tu [ostati] doma jer sam tako vezana uz obitelj i prijatelje pa [ako] svi odu van, a ja ću onda ostati. A nekako se trudim stvoriti si tu nešto bez obzira na političku situaciju i ekonomsku. Planirala sam prije dvije godine otići van, ali jednostavno nisam skupila snage i hrabrosti pa sam ostala tu na kraju. I sad mi je super.” (Čakovec)

Dio mladih nema aspiracija za selidbu u inozemstvo zbog zadovoljstva trenutnim životom,

što je značajnim dijelom bilo prisutno kod visokoobrazovanih mladih stabilne ekonomske situacije. Prema narativima to je pogotovo izraženo u mladima koji imaju riješeno stambeno pitanje ili imaju na druge načine „posloženu” obiteljsku situaciju.

„Nemam pretjeranu želju da se preselim, eventualno mi je to nekakva misao u pozadini u glavi koju bih realizirao u slučaju da se situacija u mom životu, za mene osobno u ekonomskom smislu značajno pogorša, onda bih krenuo u realizaciju toga, ali sad mi zapravo nije takva situacija i OK mi je. Nisam nezadovoljan svojim životom.” (Zagreb)

„Pa moji glavni razlozi su da mi je tu obitelj, da imam posao s kojim sam zadovoljan, radim tu. Imam stambeno pitanje manje više riješeno, zato jednostavno ne vidim razlog zašto bi odlazio i ne vidim da bi mi negdje drugdje bilo bolje.” (Čakovec)

„Ja sam samo htjela reći zašto trenutno ne razmišljam o odlasku iz Hrvatske, možda će ovo zvučati kao klišej, ali s obzirom kad gledam sebe u okolini u kojoj živim mogu reći da ovdje trenutno imam lijep život, imam posao, udana nisam, imam partnera pa se možda u dogledno vrijeme dogodi ali ni ja ni partner trenutno ne razmišljamo o tome upravo iz tog razloga što imamo nešto što nas drži ovdje.” (Osijek)

Po mišljenju mladih koji su sudjelovali u radu fokus grupa, život u stranoj zemlji u određenim slučajevima može značiti smanjenu fizičku sigurnost i slabije temelje za ostvarivanje prijateljstva i komunikacije među pojedincima koji pripadaju široj zajednici.

„Ja sam bio recimo baš u Kölnu. Prije dva mjeseca, bio sam tjedan dana tamo i mene situacija uopće nije privukla jer je policija posvuda, na trgu glavnome koji nije veći od trga našega bana Jelačića, bilo je četiri li pet policijskih patrola. Na svakoj ulici sve je puno policije... ono ljude koje susrećeš na ulici svaki treći je možda Nijemac, a općenito

komunikacija s lokalnim stanovništvom, baš se osjeća neka negativna prema strancima.” (Čakovec)

Sudionici/ce fokus grupa koji su putem iskustva bliskih osoba stekli određene dojmove o životu „zaposlenog stranca u inozemstvu” odlučili su da život pod pritiskom radnog vremena kakvo najčešće imaju imigranti nije opcija koja bi ih privukla.

„I kad su počeli pričati svoje doživljaje, svoje dojmove, neki su se počeli vraćati. A najveća većina je rekla: ja bih vam svima savjetovao da idete van, da vidite što je vani, kako se vani radi, i da se vratite kući i da budete zahvalni za ono što imate”. Jer tamo se radi radi, radi, radi. Od jutra do mraka se radi. To su veliki velegradi.” (Osijek)

Također, određeni broj mladih smatra da pri odlasku u inozemstvo prevladava nezadovoljstvo uvjetima života u Hrvatskoj, s naglaskom potrebe za uspoređivanjem sa zemljama čiji stanovnici žive u ekonomski i socijalno znatno nepovoljnijim uvjetima.

„Na tim zapadnim zemljama, nije to tako ni bajno što se čini. Tako da mislim da stvarno nismo svjesni, da smo u jednoj blagoslovljenoj situaciji da toliko imamo, kad se okrenemo na drugu stranu i pogledamo ovaj svijet koji nema. Toliko veliki dio postotak stanovništva na planetu nema što jesti. Mi imamo i previše. A cijelo vrijeme se uspoređujemo s onim malim postotkom i cijelo vrijeme žudimo za njim, za tim nekim materijalnim blagostanjem koje nam zapravo ne može pružiti sve što je nama potrebno. A potrebno nam je materijalno i ovo tu nešto unutra što bismo ispunili. Tako da ja ne bi htjela ići van.” (Osijek)

Posljednji navedeni elementi za ostanak u Hrvatskoj odnosi se na osjećaj društvene odgovornosti i želju za sudjelovanjem u promjenama na bolje, barem na lokalnoj razini:

„Ja sam iz razloga buduće struke zapravo iz tog razloga ostala tu, da neke stvari probam

promijeniti. Zato sam i upisala predškolski jer mislim da krenem od sebe probam na neki način ostvariti promjene i stvoriti bolju zajednicu, iz tog razloga ne bi otišla van.” (Čakovec)

„Koji je glavni razlog ostanka? Zato što želim neku promjenu napraviti da više i moja djeca ne govore kako ovo društvo, da ne pljuju po društvu nego da kažu da napredak je postignut i to je to, želim da se nešto dogodi.” (Osijek)

U prvom dijelu ove cjeline izložena su razmišljanja mladih koji preferiraju ostanak u Hrvatskoj zbog vrednovanja nekog od aspekata njihovog sadašnjeg života. Idući će dio pružiti neke uvide u iskaze mladih koji žele ostati u Hrvatskoj zbog percipiranih prepreka za ostvarenje ciljeva u stranoj zemlji, odnosno zbog slabih privlačnih faktora u inozemstvu. Prvo navedeno ograničenje – poznavanje stranih jezika i stručna osposobljenost – limitirajući su faktori koji mladima znatno smanjuju šanse za snalaženje u stranoj zemlji.

„Ja sam limitiran jezikom. Ja mogu baratati engleskim, ali teško ću se sporazumijevati na češkom toliko dobro da bi mogao nać posao u nekoj češkoj školi. Da mi bilo koja druga zemlja koja je iz engleskog govornog područja ili u nekoj internacionalnoj instituciji, školi... tako da mislim da je to jako bitan segment koji se nije spomenuo. Limitiranost jezikom i znanost, struka kojom si ograničen.” (Rijeka)

Već spomenuto istraživanje na nacionalno reprezentativnom uzorku mladih 2013. godine ustanovilo je kako 67,4 posto dobro ili vrlo dobro govori engleski jezik, 11,1 posto njemački, 7,6 posto talijanski jezik, dok je poznavanje ostalih jezika na naprednijoj razini ispod pet posto.

Neusklađenost studijskih programa u Hrvatskoj s onima u inozemstvu te, posljedično, smanjene mogućnosti za zaposlenje u inozemstvu s hrvatskom diplomom također su prisutni kao jedan od razloga strahovanja pri razmišljanju o odlasku u stranu zemlju. Jedan od ograničavajućih

faktora je obrazovanje i stručna sprema stečena u humanističko-društvenom području:

„Prvenstveno zato što studiram na učiteljskom i praktički moj fakultet se vani ne broji. Meni će se uvažiti diploma, ali drugačiji su obrazovni sustavi u svakoj zemlji. Tako da moj posao tamo ne bi mogla raditi kao što bi mogla raditi u Hrvatskoj, a eventualno ako ne bi dobila posao ovdje radila bi negdje vani, vjerojatno u Njemačkoj zato što tamo imam puno veza, puno prijatelja i rodbine.“ (Osijek)

„Meni se čini da je problem donekle u sveučilištu gdje naši studiji u velikoj mjeri ne priznaju godinu završenu na vanjskim fakultetima. Meni bi de facto odlazak vani na Erasmus značio izgubiti godinu na fakultetu, a s obzirom na to da moji roditelji nisu u osobito dobroj financijskoj situaciji, nije baš najbolje da izgubim godinu i moram plaćati tu godinu... na fakultetu ovdje.“ (Zagreb)

Barijere u vidu organizacijskih aspekata i visokih financijskih troškova snalaženja u inozemstvu te pronalaska stambenog prostora i zaposlenja mladi su također realno sagledali, vjerojatno stekavši od svojih vršnjaka uvide u početne poteškoće stranaca koji započinju život u novoj zemlji.

„Trebaju novaca za otići, treba novaca za put, treba novaca za smještaj. (...) To su nenormalne cifre (...) Mislim, opet ne znam i sad ljude ne znam, nikoga u Norveškoj, Švedskoj da bi mogla nazvat: ‚ej‘ čuješ, koliko plaćaš stan“.“ (Split)

„Postoji jako mala šansa da ću ja otići van, ja bih stvarno htio, ali je jako mala šansa da ću uspijet' u tome, ali bi htio težiti prema tome. Sad barijere ne znam koje su... najčešće ta sama organizacija, samo što trebaš odvojiti dovoljno truda da pošalješ zahtjev, da napraviš rezime, da se javljaš dobrim ljudima, da pripremiš, uštediš novaca da ideš na put.“ (Osijek)

Posljednji ovdje navedeni razlog koji odbija mlade od pomisli na emigraciju vezan je uz status stranca i odnos domaćih stanovnika prema osobama iz drugih zemalja, što uključuje raspon od osobne distance u svakodnevnoj komunikaciji do iskorištavanja na poslu jer poslodavci bolje tretiraju domaće radnike:

„U jednome trenutku na poslu, doslovno te počinju iskorištavati jer si stranac i vide da možeš. Mi Međimurci smo takvi, pokažemo da sve možemo. I tu onda nastane problem. Ne možeš se s njima sam tak dogovoriti za plaću, malo su ono... sve je na nekoj distanci zato jer si stranac i uvijek budeš stranac u njihovoj državi.“ (Čakovec)

4. Zaključne napomene

Istraživanje iskustava emigracija mladih iz Hrvatske, provedeno u suradnji s pet organizacija civilnog društva iz Čakovca, Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba, na ukupno 56 ispitanika u dobi od 19 do 29 godina potvrdilo je osnovnu postavku istraživanja da mladi u ovoj dobi još nemaju bogato iskustvo boravka u inozemstvu u trajanju duljem od dva mjeseca. U velikom dijelu dosadašnja su se iskustva boravka u stranoj zemlji odnosila na geografski bliske zemlje, s obrazovanjem i stjecanjem novih iskustava kao primarnim motivima preseljenja. Ova podskupina mladih identificirala je većinom pozitivna iskustva života u inozemstvu, uz naglašavanje osobnog osjećaja sreće i pozitivnih transfera u obliku novih znanja, vještina te rjeđe novčane dobiti. Mladi također u velikom dijelu ističu emocionalnu spremnost za odvajanje od obitelji, no napominju kako je u svim slučajevima bilo potrebno prijelazno razdoblje tijekom kojega su se naviknuli na samostalan život i prihvatili sve izazove koje nosi život u stranoj zemlji. Nasuprot njima, mladi koji su odlučili tražiti posao u inozemstvu u razmjerno velikom broju slučajeva suočili su se s radnim i životnim uvjetima na koje nisu bili spremni, što je prouzročilo njihovo nezadovoljstvo tim iskustvom emigriranja.

Kada je riječ o razmišljanju o eventualnom budućem životu u inozemstvu, mladi sudionici fokus grupa u najvećem su dijelu izrazili nevoljkost ili neodlučnost,

pri čemu su kao bitne faktore u donošenju svoje odluke istaknuli zadovoljstvo trenutnim životom, vezanost uz obitelj, (lokal)patriotizam te percipirane poteškoće pri preseljenju. Mladi koji s relativno visokom odlučnošću odbijaju ideju o odlasku u inozemstvo naglašavaju i visoku razinu kvalitete života koju ne bi mogli postići u inozemstvu te društvenu odgovornost, odnosno potrebu da vlastitim djelovanjem potaknu pozitivne promjene u svojoj zajednici.

S druge strane, mladi skloni odlasku i dugotrajnijem ostanku u inozemstvu naveli su razloge koji variraju od utjecaja prijatelja koji su već otišli u inozemstvo, obrazovanja, zapošljavanja, preko općenitog nezadovoljstva životom u Hrvatskoj do političkih razloga, a kao primarnu posljedicu života u inozemstvu ističu život u „uređenijoj zemlji“, gdje će se njihovo obrazovanje i rad cijeniti na odgovarajući način. No, većini je ipak primarni cilj završiti školovanje i vidjeti hoće li uspjeti ostvariti vlastite ciljeve u matičnoj zemlji i tek potom, ako ne uspiju, odabrati neku od inozemnih destinacija. Pritom većina mladih razmišlja o samostalnom odlasku u inozemstvo, dok ih je tek troje navelo da se planira odseliti s obitelji.

Iako u Hrvatskoj nedostaje kvalitativnih uvida u migracijski potencijal i želju mladih za odlazak u inozemstvo s kojima bi se naši rezultati mogli uspoređivati, možemo reći da su rezultati našeg istraživanja potvrdili ranije uvide (Hornstein Tomić, 2014: 279), prema kojima je trenutak u kojem se pojedinac odlučuje na migriranje najčešće isprepleten s ciklusima osobnog života i koincidira s prijelazima iz jednog u drugi ciklus (poput završavanja škole, početka ili kraja studiranja, traženja posla te formiranja obitelji). U ovim trenucima, što je posebno naglašeno u slučaju preseljenja u inozemstvo, obiteljska i prijateljska mreža imaju najvažniju ulogu u olakšavanju prijelaza. Kada je o motivima za emigriranje riječ, mladi u našem uzorku slabo ciljaju na migraciju koja je utemeljena na zaradi; opcija „trbuhom za kruhom“ iskazuje se kao najmanje osobno i socijalno poželjna vrsta emigracije. Skepsa pojedinih ispitanika/ca da će uspjeti u obavljanju izrazito stručnih poslova ulaskom u zemlje EU-a to potvrđuje. Međutim, takvi obrasci migracije pružaju zapadnoeuropskim zemljama pozitivne povrate u smislu iskorištavanja relativno visoko kvalificirane i

jeftine radne snage, a imigranti djelomično pronalaze satisfakciju putem vlastitog boljeg financijskog statusa, kao i mogućnosti transfera financijske pomoći članovima obitelji. Stoga se jedan dio mladih svakako uklapa u prvu klasifikaciju Trevene i suradnika (2013.), prema kojoj migranti odlaze jer ciljaju na zaradu ili žele uložiti u zemlje emigracije. No, s obzirom na zavisnu poziciju u obitelji, što potvrđuju statistički podaci te na dugi ostanak mladih u primarnim obiteljima, nije čudno što taj diskurs nije dominantan u prikupljenim narativima.

Možemo reći da trenutačna nepovoljna društvena klima u Hrvatskoj nije u mladih stvorila empatiju za probleme zajednice, nego su oni u prvom redu koncentrirani na vlastite probitke. S tim je u skladu i nalaz da se mladi iz našeg uzorka pri iznošenju posljedica migracija koje su već iskusili, odnosno percipiranih posljedica eventualnih budućih migracija, u najvećem dijelu referiraju na posljedice na osobnoj i obiteljskoj razini, dok se čini da posljedice za širu društvenu zajednicu ostaju izvan dometa njihovog razmišljanja. S obzirom na nepovoljne opće, ekonomske i političke okolnosti koje pridonose depresivnom općem ozračju te s obzirom na dob ispitanika koja pridonosi većem optimizmu u procjeni vlastitog života nego prosperiteta šire zajednice (Ilišin i Gvozdanović, 2017), nije iznenađujuće da je interes mladih za pitanja zajednice izuzetno nizak, pa čak i zabrinjavajući (Adamović i Maskalan, 2017).

Možemo konstatirati da u Hrvatskoj postoji kružna migracija, koja se najvećim dijelom realizira putem različitih programa stipendija za mlade. Postoji niz mladih koji se žele obrazovati u sklopu ponuđenih programa poput Erasmusa i sličnih, koji smatraju kako će na taj način povećati svoje obrazovne kompetencije i time postići veću zapošljivost na izbirljivom tržištu rada. Njih možemo identificirati kao one koji bi prema modelu Trevene i suradnika (2013.) mogli pripadati drugoj skupini, odnosno među mlade koji bi željeli nastaviti razvijati karijeru u inozemstvu. Vjerojatno je da će se među njima regrutirati jedan dio onih koji će se odlučiti na taj vid (privremene) migracije nakon završetka fakulteta. Dostupnost i brojnost stipendija za mlade ispod 35 godina vrlo su velike pa se to svakako može ubrojiti u privlačne faktore za odlazak. Dapače, u prilog tome svjedoče i različiti posrednički programi koje nude javni sektor te organizacije civilnog društva.

U treći tip, odnosno „nesigurne“ migrante možemo svrstati one ispitanike/ce koji teže stjecanju novih iskustava i koji žele putovati te upoznati prednosti ili nedostatke života u različitim stranim zemljama. Kao što kažu Trevena i suradnici (2013.), to je osobitost rane migracije. Hoće li se ta vrsta životne znatizelje pretvoriti u trajno preseljenje, pitanje je. U svakom slučaju, istraživanja potencijalne migracije također pokazuju da se dobit od seljenja često veže uz „doživjeti i upoznati nešto novo“ (Božić i Burić, 2005: 31). Uz ove tipove migranata, među sudionicima/ama fokus grupa u Hrvatskoj možemo prepoznati i migrante koji nemaju čvrste preferencije uz jednu destinaciju i koji bi željeli kombinirati više destinacija tijekom pokušaja ostvarivanja svojih ciljeva u inozemstvu.

U našem uzorku nisu identificirani bi-nacionalni migranti koji imaju namjeru dugotrajnog ostanka u nekoj zemlji (Engbersen i suradnici, 2013). Vjerojatnije je snimljena situacija mladih koji u ovoj životnoj fazi nisu definirali ni donijeli konačne odluke o preseljenju, što je sukladno i drugim istraživanjima ovog tipa koja su ustanovila kako se u trenutku preseljenja među ispitanicima može metodološki detektirati tek vrlo mali postotak onih koji ciljaju na dugotrajnu migraciju¹² (Božić i Burić, 2005).

Evidentno je da se Hrvatska već suočava s brojem posljedica negativnog migracijskog salda, od smanjenja broja stanovnika, depopulacije cijelih regija i zatvaranja obrazovnih ustanova do nedostatka radne snage određenog profila (čiji je najeklatantniji primjer medicinska struka) te urušavanja temelja mirovinskog sustava, gospodarskih posljedica i društvenog nezadovoljstva koje raste sa svakim novim izvještajem o odlasku hrvatskih građana u inozemstvo. Sadašnje trendove migracije u inozemstvo moguće je zaustaviti jedino kombinacijom promišljene i proaktivne demografske politike, promjenama u obrazovnom sustavu te uređenijim tržištem rada kojim bi se stalo na kraj pojavama poput one da stotine tisuća hrvatskih građana primaju minimalni dohodak i

mirovine koji nisu dostatni ni za osnovne potrebe, dok nezaposlenost mladih nema konkurencije u EU-u. Socijalne politike ključne u usmjerenju prema skupinama kao što su nezaposlene osobe, (ne)zaposlene majke s malodobnom djecom, uz oslobađanje radnog potencijala žena te razrađen sustav socijalne skrbi prema starijima, također su neke od potencijalnih mjera.

Poboljšanje društvene, gospodarske i političke situacije trebalo bi biti praćeno i osmišljenom politikom koja bi poticala imigraciju kvalificirane radne snage i stvaranje uvjeta za povratak pojedinaca i obitelji koji su odlučili potražiti bolji život u nekoj drugoj zemlji. Hrvatska je zemlja s negativnim prirodnim prirastom i negativnom migracijskom bilancom, no u trenutku pisanja ovoga izvještaja naziru se tek stidljivi pokušaji oformljenja politika koji ukazuju na potrebu Hrvatske za imigrantskom radnom snagom¹³. S druge strane, u prilog neatraktivnosti Hrvatske kao poželjne imigrantske destinacije govore medijske objave o tome kako čak ni među malobrojnim azilantima ne postoji interes za ostanak u Hrvatskoj.

Hrvatska u budućnosti, kao društvo zatvoreno prema imigranata, neće moći riješiti nedostatak radne snage u pojedinim zanimanjima kao ni poboljšati fiskalni temelj za održavanje egzistencije starijeg stanovništva. S raznih strana postoje upozorenja, pa i od Hrvatske gospodarske komore, na potrebu za fleksibilnijim modelom određivanja kvota za zapošljavanje stranaca u pojedinim gospodarskim sektorima. Osim toga, kao što navodi Župarić Ilijić (2016: 11), „politički projekt povratka dijaspore zamišljen u devedesetim godinama 20. stoljeća do sada se nije ostvario ni u kakvoj značajnijoj mjeri, dok teme useljavanja populacije novih imigranata nisu u programima političkih stranaka, čak ni u predizborno vrijeme“. Do sada su se pitanjima migracije uglavnom bavila upravna i regulatorna tijela Republike Hrvatske koja se svojim propisima nisu dotaknula uređivanja migracijskih i postmigracijskih procesa koji bi urodili kako poboljšanjem hrvatskih resursa putem

12. Autori kažu: „ukupni migracijski potencijal Hrvatske prema upotrijebljenome modelu (Fassmann i Hintermann, 1997) koji zapravo govori o broju osoba koje su u posljednjih godinu dana, bez obzira na to jesu li aktivno poduzele ikakve radnje vezane uz njezinu realizaciju, razmišljale o mogućnosti vanjske migracije kao svojevrsnoj životnoj opciji, bio je karakterističan za 12,5 posto obuhvaćenog uzorka (2008: 30).

13. Povećanje kvota za zapošljavanje stranaca izrazito je mala (ukupna godišnja kvota za zapošljavanje stranaca u 2017. godini iznosi 7026 radnika). Ta je kvota raspodijeljena prema sektorima, pa se tako planira dopustiti ulazak imigranata vezanih uz građevinski sektor od 2080 (Poslovni dnevnik, 23. srpnja 2017.).

privlačenja stranih državljana, tako i poticanjem odseljenih Hrvata na povratak.

Migracije su, možemo to slobodno reći, inherentne ljudskoj civilizaciji. Migriramo od kada postoji ljudska vrsta, što slijedom želje za poboljšanjem kvalitete života i stjecanjem novih iskustava, što nagnani nepovoljnim životnim okolnostima ili teškim nedaćama. Pojedini mladi odlaskom u inozemstvo ostvare sve svoje aspiracije i potencijale, dok nezanemariv dio snosi posljedice neadekvatnih životnih uvjeta u stranoj zemlji i odvojenosti od matične zajednice. Dio citata mladića iz Čakovca, kojim je završila prethodna cjelina, poslužit će kao temelj za finale ove studije jer ilustrira kako bivanje strancem često nije lagodna pozicija.

„(...) sve je na nekoj distanci zato jer si stranac i uvijek budeš stranac u njihovoj državi.“

Mladi koji se odluče potražiti „bolji život“ u inozemstvu već samim odlaskom iz matične zemlje pristaju na niz kompromisa koji znače izlazak iz zone ugodnosti i barem djelomičan raskid s dosadašnjim načinom života i obiteljskim i prijateljskim mrežama. Stoga bi svakoj zemlji trebalo biti u cilju ostvariti uvjete za ostanak što većeg broja građana, a u slučaju njihovog emigriranja održati ili izgraditi uvjete koji bi ih privukli natrag u matičnu zemlju. Pritom se često zanemaruje da pojedinci, koji preseljenjem u inozemstvo promijene referentni okvir svog razvoja barem na neko vrijeme te steknu nova znanja, vještine, poznanstva i financijske resurse, mogu u slučaju povratka u matičnu zemlju pomoći društvenom i gospodarskom razvoju čak i više nego oni koji su, iako imaju mogućnost oblikovati novi život u inozemstvu, odlučili ostati u matičnoj zemlji. Upravo su ovo kritični elementi koji će u budućnosti odrediti hoće li demografsko osiromašivanje biti perpetuirano jer, kao što su i mladi iz našeg istraživanja pokazali, većini nije u cilju trajno se odseliti iz zemlje te pokušavaju pronaći razloge zašto bi ostali ili zašto bi se nakon nekog vremena provedenog u inozemstvu vratili u Hrvatsku.

Popis literature

Adamović, M.; Mežnarić, S. (2007). Migration of Young Croatian Scientists, *AEMI Journal*, 4-5: 81–92.

Adamović, M.; Maskalan, A. (2017). *Pogled iz rodne perspektive na neke vrijednosti i interese mladih*, u: Ilišin, V.; Spajić-Vrkaš, V. (ur.): *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 379-396.

Državni zavod za statistiku (2016). *Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015*.

Državni zavod za statistiku (2017). *Priopćenje: Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2016*.

Engbersen, G.; Leerkes, A.; Grabowska-Lusinska, I.; Snel, E.; Burgers, J. (2013). On the Differential Attachments of Migrants from Central and Eastern Europe: A Typology of Labour Migration, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(6): 959–981.

Favell, A. (2008). The new face of East-West migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(5): 701–716.

Horgen Friberg, J.; Eldring, L. – Eds. (2013). *Labour migrants from Central and Eastern Europe in the Nordic Countries*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Hornstein Tomić, C. (2014). Migration activity from Croatia to Germany and return tendencies – an account of recent developments, u: Hornstein Tomić, C.; Hrštić, I.; Majetić, F.; Sabatić, I.; Sopta, M. (ur.): *Hrvatsko iseljništvo i domovina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; 273–282.

Hornstein Tomić, C.; Hrštić, I.; Majetić, F.; Sabatić, I.; Sopta, M. – ur. (2014). *Hrvatsko iseljništvo i domovina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Ilišin, V.; Spajić Vrkaš, V. – ur. (2017). *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V.; Gvozdanović, A. (2017). Vrijednosti, (ne)zadovoljstvo životom i percepcija budućnosti mladih, u: Ilišin, V.; Spajić-Vrkaš, V. (ur.): *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 347-377.

Lajić, I. (2002). Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća. *Migracijske i etničke teme*, 18(2-3): 135–149.

Mesić, M.; Bagić, D. (2008). Društveno-ekonomski uvjeti održivosti povratka – primjer srpskih povratnika u Hrvatsku, *Revija za socijalnu politiku*, 15(1): 23–38.

Nzima, D.; Duma, V.; Moyo, P. (2016). Migrant Remittances, Livelihoods and Investment: Evidence from Tsholotsho District in the Matabeleland North Province of Zimbabwe. *Migracijske i etničke teme*, 32(1): 37–62.

Perković, M.; Puljiz, V. (2001). Ratne štete, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 8(2): 235–238.

Potočnik D.; Spajić Vrkaš, V. (2017). Mladi u Hrvatskoj: sudjelovanje na tržištu rada i prostorna mobilnost, u: Ilišin, V.; Spajić-Vrkaš, V. (ur.): *Generacija osujećenih. Mladi u hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 143-184.

Trevena, P.; McGhee, D.; Heath, S. (2013). Location, Location? A Critical Examination of Patterns and Determinants of Internal Mobility Among Post-accession Polish Migrants in the UK. *Population, Space and Place*, 19(6): 671–687.

World Bank (2016). *Migration and Remittances Factbook 2016*. Washington: World Bank.

Župarić Ilijić, D. (2016). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju/Emigration from the Republic of Croatia after the Accession to the European Union*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

Mrežni izvori:

Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Poslovni dnevnik, <http://www.poslovni.hr/hrvatska/u-hrvatsku-stizu-dodatni-strani-radnici-samo-za-jedno-podrucje-odobreno-jos-2000-dozvola-330296>

PRILOG: UPITNIK

Zaklada Friedrich Ebert:

Upitnik za istraživanje o migracijskim iskustvima i planiranim migracijama mladih iz Hrvatske

RANIJE ISKUSTVO ŽIVOTA U INOZEMSTVU

1. Imate li iskustvo duljeg života u inozemstvu (najmanje dva mjeseca) i u koju je to svrhu bilo (obrazovanje, zapošljavanje, dulji posjet...). U koju zemlju ste otputovali? Koliko ste imali godina? Ako je odlazak u inozemstvo bio ekonomski motiviran, jeste li u inozemstvu stekli neku ekonomsku dobit? Biste li, da vam se pružila prilika odnosno da ste mogli, ostali u inozemstvu? Zašto?

2. Što ili tko vas je potaknuo na odlazak u inozemstvo? (Poticaj za odlazak u inozemstvo može biti posjet rođacima, obrazovanje, zapošljavanje, obiteljski razlozi, životni stil i želja za boljom kvalitetom života, politički razlozi...).

3. Je li za vrijeme vašeg boravka u inozemstvu s vama bio netko od članova vaše obitelji? Ako da, tko? Jesu li bila uključena i djeca?

4. Koje je učinke imalo preseljenje u inozemstvo na vas osobno te na vaše obitelji i užu zajednicu u kojoj živite? Jeste li vi osobno u inozemstvu bili sretniji ili ne?

Jeste li bili deprimirani odlaskom, koliko vam je teško pala razdvojenost od obitelji i prijatelja?

Jeste li u inozemstvu imali podršku obitelji i prijatelja?

Kako je vaša obitelj reagirala na odlazak?

Kakvi su bili ekonomski učinci odlaska i je li eventualno stjecanje ekonomske dobiti u inozemstvu imalo utjecaj na vašu obitelj i užu zajednicu – naselje – u kojoj živite?

PLANOWI ZA ODLAZAK U INOZEMSTVU ILI OSTANAK U HRVATSKOJ

5. Razmišljate li u ovom trenutku o odlasku u inozemstvo? Ako razmišljate, navedite najvažniji razlog za odlazak (to može biti razlog ili razlozi obrazovanje, ekonomski, politički, spajanje obitelji itd.).

6. Ako razmišljate o odlasku, u kojem razdoblju u budućnosti smatrate da ćete ostvariti svoje planove?

7. O kojim zemljama razmišljate? (Europske, prekomorske... navesti top-izbor.)

8. Poznajete li u inozemstvu nekoga tko bi vam mogao pomoći u vašim planovima s preseljenjem, zapošljavanjem ili obrazovanjem?

9. Je li netko iz vaše obitelji/uže zajednice u posljednje tri godine otišao trajno u inozemstvo? Jeste li upoznati s razlozima odlaska te osobe? Održavate li bliske kontakte s tim osobama?

10. Ako se planirate odseliti u inozemstvo na dulje vrijeme, hoćete li se odseliti zajedno s obitelji? Tko će se od članova obitelji odseliti s vama? Hoće li odlazak u inozemstvo uključiti i vašu djecu?

11. Ako se žele preseliti u inozemstvo, što mislite kakvi će biti učinci preseljenja za vas osobno, kakvi za obitelj, a kakvi za užu zajednicu u kojoj živite?

12. Ako razmišljate o odlasku u inozemstvo, zbog kojih ograničavajućih faktora već do sada niste otišli iz Hrvatske?

13. Ako ne razmišljate o odlasku, navedite glavne razloge ostanka u Hrvatskoj.

Bilješka o autoricama

Dr. sc. Mirjana Adamović, sociologinja, zaposlena je u Centru za omladinska i rodna istraživanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Autorica je i su-autorica nekoliko znanstvenih knjiga te oko 30-ak znanstvenih i stručnih radova. Kao vanjska suradnica surađuje na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Doktorskom studiju humanistike Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu.

Dr. sc. Dunja Potočnik sociologinja je po struci, zaposlena u Centru za omladinska i rodna istraživanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Su-urednica je i su-autorica nekoliko znanstvenih knjiga, te autorica više od 40 znanstvenih i stručnih radova. Članica je stručne skupine za istraživanje mladih pri Europskoj komisiji i Vijeću Europe i predavačica na studiju Mladi u suvremenom društvu pri Sveučilištu u Rijeci.

Impresum

Izdavač:
Friedrich-Ebert-Stiftung, Regional Office for Croatia and Slovenia, Praška 8, HR 10000 Zagreb, Croatia

Za izdavača:
Dr. Max Brändle, E-mail: max.braendle@fes.hr
Web: www.fes.hr

Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Friedrich Ebert Stiftung (FES) nije dopuštena bez prethodne suglasnosti FES-a.

Regionalni ured Zaklade Friedrich Ebert u Zagrebu

Zaklada Friedrich Ebert (FES) najstarija je politička zaklada u Njemačkoj s bogatom tradicijom socijalne demokracije koja seže do 1925. godine. Rad naše političke zaklade usredotočen je na temeljne ideje i vrijednosti socijalne demokracije: slobodu, pravednost i solidarnost. To nas povezuje sa socijalnom demokracijom i nezavisnim sindikatima.

Regionalni ured Zaklade Friedrich Ebert u Zagrebu otvoren je 1996. godine i odgovoran je za projekte u Hrvatskoj i Sloveniji. Glavne sastavnice našeg rada su jačanje demokratskih ustanova, rasprava o konceptima ekonomskih i društvenih reformi, međuetničko pomirenje i dijalog, podrška i promicanje aktivnosti sindikata, podrška organizacijama za razvoj aktivnog i pluralističkog društva.